

UDK 811.163.42-05 Zanotti Tanzlingher, I.
811.163.42'374(091)
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 7. III. 2011.
Prihvaćen za tisak 20. IV. 2011.

Nada Vajs Vinja
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
nvajs@ihjj.hr

JOŠ JEDAN RUKOPISNI RJEČNIK IVANA TANZLINGHERA ZANOTTIJA

U radu se razmatraju svi dosada poznati rukopisni primjerci / varijante rječnika zadarskoga kanonika Ivana Tanzlinghera Zanottija, uz ponovno čitanje svih znanstvenih članaka i studija o njima i vraćanje na riječi iz njegove oporuke. Opisuje se i rad na digitalizaciji i mrežnom objavljivanju jednoga od njih. Predstavlja se još jedan rukopisni primjerak njegova rječnika koji je 2009. godine otkriven u Zadru.

1. Uvod

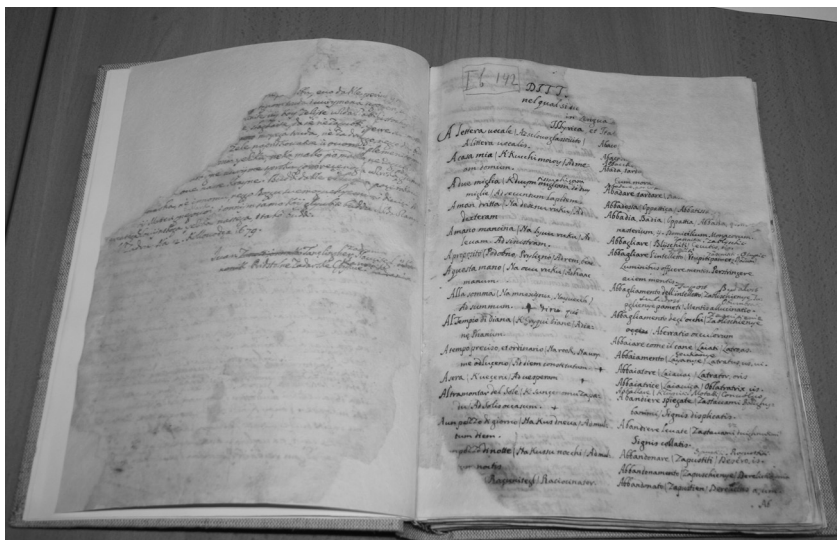
Nakon što se već dugi niz godina u znanstvenoj javnosti zna za tri rukopisna rječnika Ivana Tanzlinghera Zanottija (1651.–1732.), zadarskoga kanonika, koji se čuvaju u Zagrebu, Padovi i Londonu, godine 2009. u Zadru smo u potrazi za jedinim Tanzlingherovim rukopisnim rječnikom što ga on spominje u svojoj oporuci (kažemo *jedinim* jer se u testamentu spominje samo jedan rukopis u dva sveska, a po opisu nije odgovarao ni jednome od triju dosada poznatih rukopisnih rječnika) u Biblioteci Stolnoga kaptola Sv. Stošije¹ pronašli četvrti rukopisni rječnik pripisan istome autoru, ali koji ponovno ne odgovara opisu iz testamenta!

Prije no što opišemo i analiziramo “novi” rukopisni rječnik (5.), a upravo zbog činjenice što su tri poznata rukopisa već proučavana i obrađivana u veli-

¹ Ovom prilikom posebno zahvaljujemo mons. dr. sc. Pavlu Keri koji je taj rukopis čuvao s posebnom skrbi, kao i Tanzlingherov Katekizam koji se spominje u oporuci i koji, za razliku od rječnika, postoji i odgovara opisu (v. 3.).

koj mjeri, ali uvijek s uporištem u studiji Ferrarija Cupillija u kojoj on govori o trima sukcesivnim redakcijama Tanzlingherovih rukopisa, malo ćemo promijeniti dosadašnji pristup tim djelima: ponajprije dajemo neku vrstu rezimea s usporednim podacima svih do danas poznatih rukopisa² (1. 1.–1. 3.), osvrćemo se na veliki znanstveni iskorak učinjen digitalizacijom i mrežnom objavom jednoga od njih (2.), vraćamo se na same izvore, tj. na Tanzlingherovu oporuku (3.), potom i na najstarije objavljene podatke o Tanzlingherovu životu i djelima, nadasve one Ferrarija Cupillija (4.), kao i na dosadašnje studije o poznatim primjercima rječnika (4. 1.). Na kraju se daje usporedni ispis prvih stotinjak natuknica u četirima danas poznatim rukopisima (5. 1.), koji nas upućuje na neke zanimljive zaključke.

1.1. Zagrebački rukopis

- Rukopis se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU, sign. I b – 142)³
- 1. list, s oštećenjem 1/4 gore desno: *recto* je predgovor na hrvatskome jeziku; na kraju predgovora, *verso*, je datum: *V Zadru, Na 2. Kollouodca 1679.*

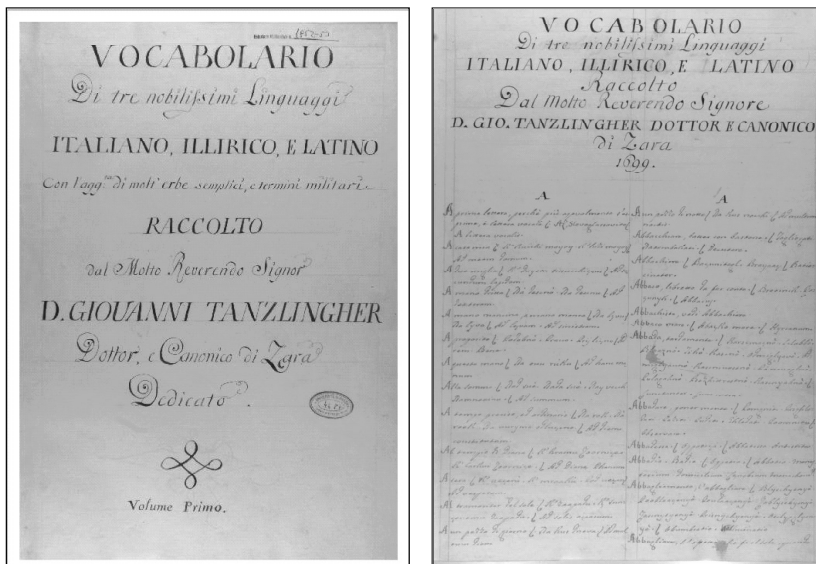
² Kao slikovni prilog za svaki rječnik, koje ćemo radno zvati zagrebački, padovanski, londonski i zadarski rukopis, daje se naslovna i prva stranica rječnika.

³ Rukopis se u katalogu Arhiva HAZU vodi od njegova osnivanja 1898., a njegov se fundus temelji na otkupu čuvene zbirke Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816.–1889.), v. bilj. 98.

i ime: Iuan (prekriženo Zanotti) Tančlingher, Zadranin, Naučitegl Pridstolne Zadrarske Crkve (iznad dodano Kanonik)

- 2. list (s istim oštećenjem gore desno kao i 1. list) započinje rječnikom s naslovom: *Dizi ... nel qual si dic ... in lingua illirica ed ital ...*
- rječnik je trojezičan: talijansko-hrvatsko-latinski
- jedan svezak
- format uveza: 21 x 30 cm, stranica 19,5 x 29 cm
- opseg: 164 lista (od 160. do 164. nalazi se dodatak: “*epiteti raccolti da diversi autori*”), što znači: 328 str. (rječnik 320 str. + 8 str. dodatka)
- tekst rječnika uredno ispisan na obje stranice u dva stupca s 33 do 37 redaka (s velikim brojem dopisanih riječi i umetaka).

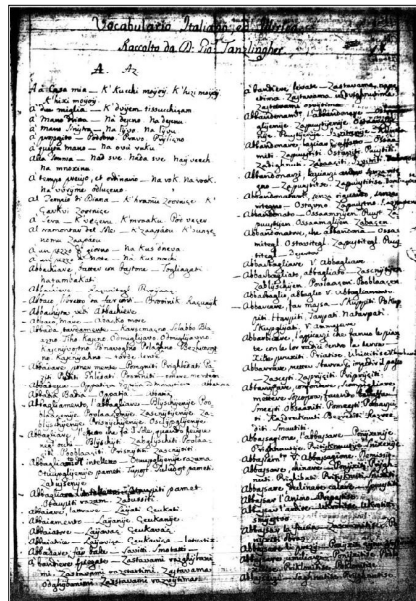
1.2. Padovanski rukopis

- Rukopis se čuva u Padovi u Biblioteci bivšega Instituta za slavensku filologiju (Istituto di Filologia Slava), sada Odsjeka za slavistiku, Odjela za jezike i književnosti anglo-germanske i slavenske (Sezione di Slavistica del Dipartimento di Lingue e letterature anglo-germaniche e slave), sign. VII a 1–2

- naslov: *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino s podnaslovom Con l'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari*
- u rječniku se ne nalazi dodatak „*di molti erbe semplici e termini militari*“
- predgovor na hrvatskom jeziku ima nadnevak: *U Zadru na 22 Suibna 1704.*
- rječnik je trojezičan: talijansko-hrvatsko-latinski
- dva sveska uvezana u pergamentu
- format *in-folio*: 32 x 45 cm
- I. sv. 1–638 str.
- II. sv. 639–1316 str.
- tekst rječnika uredno je ispisan na obje stranice lista u dva stupca od 34 do 37 redaka.

1.3. Londonski rukopis

- Rukopis se čuva u Britanskoj knjižnici i vodi se pod brojem 10.360
- prvi list *recto* ima Ex Libris koji ukazuje na to da je rukopis nekada pripadao Fredericku Northu, koji je bio peti grof od Guilforda. Drugi je list

prvotno bio neispisan, a na licu nosi bilješku British Museum Library: *Purchased Feb. 1836. Heber's Sale. Lot 1679.*

- treći list je naslovnica koja sadrži s lica naslov rječnika: *Vocabolario Italiano ed Ilirico. Raccolto da Don Giovanni Tanzlingher. Dottore e Canonico di Zara l'anno 1699.*
- na kraju je dodatak *Raccolta d'alcuni termini militari che s'attrovano sparsi nel Libro Maresciallo*
- rječnik je dvojezičan: talijansko-hrvatski
- nema ni predgovora ni pogovora
- jedan svezak, uvezan u smeđi kartonski ovitak iz 19. stoljeća. Uvez ovitka nosi podatke potrebne za snalaženje u skladištu rukopisa knjižnice Britanskog muzeja
- format: 20 x 28 cm
- 258 numeriranih listova; izbrojano 510 str. rječnika; dodatak 511.–515. str.
- tekst rječnika uredno je ispisan na obje stranice lista u dva stupca od 49 do 60 redaka.

2. Digitalizacija i internetska objava padovanskoga rukopisa

Sretna je okolnost što su znanstvenici s padovanskoga sveučilišta, gdje se u tamošnjoj biblioteci čuva Tanzlingherov rukopis, bili svjesni njegove izuzetne vrijednosti za proučavanje ne samo hrvatske već i slavenske leksikografije i leksikologije te su u okviru velikoga projekta “Interadria – Eredità culturali dell’Adriatico: conoscenza, tutela e valorizzazione” INTERREG III A Transfrontaliero Adriatico⁴, koji je sufinancirala Europska unija preko Fonda za regionalni razvoj, prijavili projekt *Digitalizacija i mrežna objava Tanzlingherova rječnika “Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino”*.⁵

Međunarodni znanstveni projekt s talijanske je strane vodila Rosanna Benacchio, Han Steenwijk osmislio je informatičku realizaciju projekta, a Alessandra Andolfo upisivala je lijevu, talijansku stranu rječnika. S hrvatske strane, kao zemlje partnera, u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje znanstvena je

⁴ „Kulturno jadransko naslijeđe: spoznaja, zaštita i vrjednovanje“, projekt koji je zapravo značio zaštitu kulturnoga naslijeđa s područja Istre i Dalmacije i pokazao njegovu intenzivnu stoljetnu povezanost s talijanskim dijelom Jadrana (<http://interadria.storia.unipd.it/index.htm>).

⁵ „Digitalizzazione e messa on line del Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino di Tanzlingher“.

koordinatorica bila Nada Vajs Vinja, koja je u suradnji sa Željkom Jozićem upisala i redigirala hrvatski dio rječnika, a latinski je stupac upisala i redigirala Sanja Perić Gavrančić. Suradnja na projektu trajala je od 2004. do 2008. godine.

Cijeli se projekt odvijao u nekoliko faza.

1. Rječnik je snimljen, stranica po stranica, u visokoj razlučivosti kako bi se tekst mogao čitati iz fotografija i unositi u računalo. Na taj je način dobiveno elektroničko izdanje rukopisnoga rječnika.

2. Za upis rječnika izabran je format XML, odnosno primijenjeni su TEI standardi i modul *TEI.dictionaries*.

3. Nakon upisa rječnika, tj. nakon njegove digitalizacije, nastaje HTML verzija, koja je omogućila brzu i jasnu vizualizaciju cijeloga rukopisa, te se prelazi na korekturu i istodobno na redakturu cijeloga teksta.

4. Osim ponovnoga čitanja i provjere cjelokupnoga upisa triju jezika te nužnih korektura, posebnu se pozornost u hrvatskome tekstu posvetilo kritičkim ispravcima⁶: pojedinačni i sustavni lapsusi (izostavljanje ili višak slova), koji su provjeravani u cjelini teksta, u mrežnoj su verziji posebno naznačeni. Neujednačenosti koje su se pojavljivale u rukopisu rješavale su se zajedno s talijanskim kolegama tako što su se ujednačivali interpunkcijski znakovi, na isti se način kratile riječi i pisala velika i mala slova jer takvi usustavljeni zahvati olakšavaju normalno čitanje i pridonose koherentnosti strukture rječnika, a lingvistički su irelevantni.

5. U posljednjoj je fazi digitalizirani tekst rječnika zajedno s digitaliziranim fotografijama objavljen na mrežnim stranicama kroz sučelje na upit. Taj je posao obavio *Signum*, Centar za informatička istraživanja iz humanističkih znanosti koji djeluje u okviru Scuola Normale Superiore u Pisi, gdje su već ostvareni razni projekti toga tipa.⁷ U Centru *Signum* izrađena je, dakle, mrežna aplikacija koja je nastavak one već stvorene za *Vocabolario degli Accademici della Crusca*. Osim metodološke sličnosti u digitalizaciji dvaju rječnika, postoji i sadržajna veza.

Naime, ima osnova za tvrdnju da se Tanzlingher pri izradbi svojega rječnika u uspostavljanju lijeve – talijanske strane u najvećoj mjeri služio Rječnikom

⁶ Sve to možda upućuje na činjenicu da taj primjerak rječnika nije upisivao sam autor nego druga osoba – pisar. Uočljivo je da se uredan i stiliziran rukopis u bitnome razlikuje od ostalih primjereka rječnika, a posebice od Tanzlingherova autografa u oporuci. Za konačno bi mišljenje valjalo provesti grafološku ekspertizu Tanzlingherovih rukopisa.

⁷ Između ostaloga, u tome je centru objavljena i digitalna verzija prvoga izdanja rječnika iz 1612. g. *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, što je za znanstveno istraživanje od neprocjenjive važnosti (<http://vocabolario.signum.sns.it>).

Akademije della Crusca⁸ (najvjerojatnije drugim izdanjem iz 1623.). Digitalna objava Tanzlingherova rječnika može biti poticajem i talijanskim leksikolozima za proučavanjem u kojoj su mjeri neki regionalni, a time i “periferni” rječnici posezali za Rječnikom della Crusca.

Na internetskoj adresi <http://tanzlingher.signum.sns.it> znanstvenoj je javnosti omogućen pristup rječniku za različite vrste pretraživanja:

1. uz digitalnu fotografiju svake stranice rukopisa paralelno su postavljene stranice digitaliziranoga upisa koje se mogu listati;

2. natuknički su prikazani indeksi triju jezika: talijanskoga, latinskoga i hrvatskoga, zatim indeksi naziva za bilje na sva tri jezika, kao i sinoptički indeksi u kojima svaki jezik ima svoju lijevu stranu, što zapravo znači da već imamo i *obrat* toga rječnika s lijevom hrvatskom stranom i ekvivalentima na talijanskome i latinskomome.

Zajedno s tako “objavljenim” Tanzlingherovim obratom rječnika (ali ne i transkribiranim) i transkribiranim obratom rukopisnoga rječnika *Lexicon Latino-Illiricum* njegova suvremenika Pavla Rittera Vitezovića, objavljenim 2009. g.⁹ te kritičkim izdanjem našega prvoga rječnika kojemu je lijeva strana hrvatska, *Blago jezika slovinskoga* (1649.–1651.) Jakova Mikalje, koji je u postupku objavljivanja¹⁰, dobit će se jedan segment hrvatskoga jezičnoga korpusa od sredine i druge polovice 17. stoljeća s prijelazom u 18. stoljeće, koji je bio gotovo u potpunosti nepoznat.

Za bolje razumijevanje važnosti i vrijednosti toga Tanzlingherova rukopisnoga rječnika zanimljivo je još jednom¹¹ citirati transkribirani tekst predgovora ovoga rječnika¹²:

⁸ Potvrdila je to i urednica i redaktorica talijanskoga teksta Rosanna Benacchio. Poklapanja postoje i u latinskim ekvivalentima. Utjecaj rječnika delle Crusca nalazimo spomenuto i u pisnu Dumanića, v. bilj. 90.

⁹ V. popis literature.

¹⁰ U redakciji Darije Gabrić-Bagarić, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

¹¹ “Još jednom”, stoga, što je riječ o razlici u čitanju pojedinih riječi prema Urlić (1907: 51–52) i Marchiori (1959: 17–18), a naznačujemo samo Marchiori, jer je ona prenijela tekst u cijelosti imajući rukopis, a i ne razlikuje se od čitanja Urlića. Osim toga, pojedine, danas neprozirne riječi, u bilješkama se tumače i potkrjepljuju talijanskim značenjem iz Tanzlingherova rječnika.

¹² Gotovo identičan tekst predgovora (uz manje stilske korekcije) nalazi se i u zagrebačkom rukopisu, ali zbog oštećenja rukopisa tekst nije cjelovit.

»Pridočnoj¹³ i posljednoj¹⁴ harvatskoj slovinskoj mladosti
na puno zdravje

Dvadeset¹⁵ i pet lit, ne s malom pomnjom i nastojanjem obratih¹⁶ moje mladosti za protomačiti ovi prozvak¹⁷ od talijanskoga jezika u naš harvatski, slovinski jezik, a to ne sproku inoga uzroka, nego sproku pohabe¹⁸ našega liburniačkoga, dalmatinskoga, slovinskoga, harvatskoga jezika, koja raste kano ljuļ meju pčenicom u ove Dalmatinske i Liburniačke krajine, po načinu tomu, da ne umide veće Harvat¹⁹ junak, svoju besidu izreči čistim naravskim, harvatskim slovinskom jezikom, ako nju ne hoteći s talijanskom besidom ne pomiješa ili pomarsi. Ovoga ne maloga zla uzrok nije ini, neg ove ljute i nepristane rati, koje od svake strane svita ljudi na pomoć sebi, a protiva brez-sardčenomu i nevirnomu Turčinu dozivaju. U ovoj knjizi nahodi se, tko pomnjivo bude iskati, varstito²⁰ ili razložito²¹ sime i cvit harvatskoga, slovinskoga jezika i varstiti izgovori od malo ne²² svake talijanske beside u kojoj očituje se laž protiva onim koji govore da naš harvatski, slovinski jezik neplodan i ubog jest i da se u njemu ne nahodi tomač od svake talijanske beside²³, koje na mista protomačih jedno, dvoje, troje i veće glasno²⁴, kako se u njoj očito vidi. Ubrah ovo tomačenje iz Breviala rimskoga Har-

¹³ *Pridočan* može značiti 'sadašnji', tal. »presenziale, presente« ali i 'hrabar, neoprezno odvažan', tal. »temerario, troppo ardito, imprudente«, ovdje vjerojatno u smislu 'sadašnji'.

¹⁴ Vjerojatno je riječ o pridjevu *posljednji*, koji u rječniku nalazimo: »deretano, diretano, ultimo«, dakle 'posljednji, zadnji u nizu', a budući da govori o *pridočnoj i posljednoj hrvatskoj mladosti*, onda vjerojatno misli na 'sadašnju i buduću mladost'.

¹⁵ Marchiori (dalje: M): devadeset.

¹⁶ Piše *ottratih*, no u samome se rječniku ne pojavljuje glagol *ottrati* ni s grafijom *ottrati* ni *otrtrati*. Stoga je vjerojatno riječ o *obrati*, što je u rječniku obilato potvrđeno kao ekvivalent na 6 mjesta (natuknica) i znači 'predestinirati koga', 'predvidjeti', 'izabrati koga (na političku funkciju)' te 'izdvojiti', 'izabrati (svojom voljom)', o čemu je ovdje riječ, a u rječniku je pod natuknicom: »scegliere, scerre, cernere, separare«.

¹⁷ M: *prozvak*; naime u rukopisu grafemi z i x mogu označavati i foneme /z/ i /ž/, ali onda valja u čitanju razlikovati izvedenice *zvati* > *prozvati*, *prozivati*, *prozvak*, od *žvakati* > *prozvakati*.

¹⁸ U rječniku se *pohaba* pojavljuje s tal. značenjem »laidura, laidezza«, riječi koje se upotrebljavaju za opis nečega što implicira neopisivu 'odbojnost zbog ružnoće u fizičkom i moralnom smislu', čak 'opscenost'. Zbog toga i usporedba hrvatskoga jezika s korovom (*ljulj*) koji raste u pšenici!

¹⁹ Za razliku od Marchiori, slogotvorno *r* koje se pojavljuje s popratnim vokalom *a* u transkripciji se ostavlja kao *ar*: npr. *Harvat*, *harvatski*, *brezsardčen*, *pomarsiti*, *uzdaržati*, *varstiti*.

²⁰ *Varstiti* se navodi pod 12 natuknica i uglavnom znači 'drugačiji, različit', tal. »differente, vario, dissimile«.

²¹ Gl. *razložiti* u Tanzlinghera ima značenje 'ponovno ispiliti' i metaf. 'izdvojiti se, razlikovati se': tal. »risegare, per metaf. separare, disgiungere«.

²² M: na.

²³ U zagrebačkom rukopisu piše: »riči«.

²⁴ U zagrebačkom rukopisu piše: »protomačih jedno glasno, dvoje glasno, troje glasno i veće glasno«.

*vatskoga Misala*²⁵, *Običanika rimskoga officia B.D. Marie Bartula Kašića*²⁶, *Ogledala misničkoga Fra Ivana Ančića*²⁷, *tomača simbola Petra Gaudentia*²⁸, *Robinje*²⁹, *Anibala Lucia*, *života Olive*³⁰, *Jarule Barakovića*³¹, *tomača nauka křrstjanskoga*³² *Ivana Tomka*, *Filomene Fra Ivana Zadrana*³³, *Segeta Barne Karnarutića*³⁴, *Kristijade Palmotine i Lavinije njegove*³⁵, *Slogu*³⁶ *Morišća*, *Biblije sarbske*, *Biblije Jurja Dalmatina*³⁷, *sina razmetnoga Gundulića*³⁸, *Fausta Verancija*³⁹, *Nastojnika duhovnoga Anastasa Georgića*⁴⁰, *Mihalja Radnića*⁴¹, *Paula Rittera*⁴², *Mihalja Žadnića*⁴³, *Tomača Bandulavića*⁴⁴, *četiri posljednji Franciska Glavinića*⁴⁵, *Načina za dobro umriti gori rečenoga*

²⁵ *Misal po zakonu rimskoga dvora*, 1483.

²⁶ Možda ovdje misli na *Ritual rimski, istomačen slovinski...*, Rim, 1640. Bartola Kašića i prvu hrvatsku ćirilicku knjigu dubrovačke provenijencije (*Oficij s molitvama Bogorodici*), a oti snuta je u Veneciji 1512. g.

²⁷ Ivan Ančić Dumljanin, franjevac: *Speculum sacerdotale. Ogledalo misničko*, Ankona, 1681.

²⁸ Petar Gaudencije Radovšić: *Iztumačenje simbola apostolskoga*, Rim, 1662.

²⁹ Piše *Probigne*; Hanibal Lucić: *Robinja*, Venecija, 1556.

³⁰ *Život Olive* (Santa Oliva) iz Marulićeva vremena, I. izd., Venecija, 1698.

³¹ Juraj Baraković: *Jarula*, Venecija 1618.

³² Piše *Kantjanskoga*; Ivan Tomko Mrnavić: *Istumačenje obilnije nauka křrstjanskoga*; Rim, 1627.

³³ Fra Ivan Zadrani: *Historija od Filomene*, Venecija, 1672.

³⁴ Brne Karnarutić: *Vazetje Sigeta grada*, Venecija, 1584.

³⁵ Junije Palmotić: *Kristijada*, Rim, 1670; *Lavinija*, rkp.

³⁶ M: slogi; Ivan Meršić: *Sloge ljubavne*, Venecija, 1674.

³⁷ M: Biblije šarbske. Riječ je vjerojatno o Stjepanu Konzulu Istraninu, protestantskom propovjedniku i piscu koji je postao suradnikom Primoža Trubara i Ivana Ungnada u Urachu, gdje je radila tiskara Biblijskoga zavoda za izdavanje protestantskih knjiga, a posebno Biblije na glagoljici, ćirilici i latinici. Stjepan Konzul Istranin zajedno je s Antunom Dalmatinom preveo i izdao u Urachu *Novi zavjet* (I. dio 1562. glagoljicom, a 1563. ćirilicom te II. dio 1563. na oba pisma).

³⁸ Ivan Gundulić: *Suze sina razmetnoga*, Venecija, 1622. i 1623.

³⁹ M: Verancja; Faust Vrančić, vjerojatno misli na *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae*, Venecija, 1595.

⁴⁰ M: Georgićea. Najvjerojatnije je riječ o prijevodu najčitanijega srednjovjekovnoga dokumenta, druge najčitanije knjige nakon Biblije: *De imitatione Christi* (Nasljeduj Krista) Tome Kempenca (lat. Thomas a Kempis), mistika: *Od naslidovanya Isukarstova*, knjighe četvere parvo po bogogliubnomu Tomi od Kempisa u latinski yazik sloxene, a sada po Anastasiu Georgiceu u gnegov yazik obrachiene i u pisni sastavgliene, Beč, 1629.

⁴¹ Fra Mihovil (Mijo) Radnić, možda djelo: *Razmišljanja pribogomiona od ljubavi božje*, Rim, 1683.

⁴² Vjerojatno Pavao Ritter Vitezović: *Odilenje sigetsko* 1684., a ne njegov rječnik u rukopisu.

⁴³ Vjerojatno isto *Radnić* (v. gore).

⁴⁴ Fra Ivan Bandulavić: *Pištolje i Evanděl'ja priko svega godišta, novo istomačena po razlogu Misala Dvora rimskoga*, Venecija, 1613. (i kasnija izdanja), ili *Novo istomačenje pištola i Evandelih*, Venecija, 1626.

⁴⁵ Franjo Glavinić: *Četiri posljednja človika*, Venecija, 1628.

*Gaudentia*⁴⁶, *Dinka Ranjine*⁴⁷, *Istumačenja pisnih Davidovih Andrije Vitaljića*⁴⁸, *napokom iz Ditionara Jurja Habdelića*⁴⁹, *Grasso Fra Lovrinca Ljubuškvina*⁵⁰ *cvit razlika mirisa Fra Tomaša Babića*⁵¹.

*A što ne mog iznaći u knjigah gori rečenih, izprositi*⁵², *izpita i pisati*⁵³ *v molje*⁵⁴ *strane zemlje slovinske, neka se svačija želja Harvatjanina nadovolji i nasiti*⁵⁵. *V ovoj dakle knjigi mojega nije: zato ako se kojemu račiti*⁵⁶ *bude ubrati želivoga*⁵⁷ *ili malo da ne zagubljenoga cvitja i simena, na volju ga ubrati more, bo*⁵⁸ *za naresiti*⁵⁹ *ovij perivoj s cvitjem gori rečenih pisalac*⁶⁰ *i mudracet*⁶¹ *pomnjivo i trudno*⁶² *ubrah i u njoj nasadih i podsjah, a navlastito za moju*⁶³ *potribu. Evo*⁶⁴ *dakle perivoj svakoga cvitja, ne malom tratnjom truda i vrimenta ugojen. Vazmite dakle i na volju ukijinite vi koji žudite uzdaržati čistoću jezika vašega, tomačite slagajte*⁶⁵ *na Božju slavu i Svetoga Marka da se ne zagubi*⁶⁶, *jere sramota i grihota jest.*

⁴⁶ Pietro Gaudenzio: *Način za dobro umrijeti istomačen u dalmatinski jezik*, Rim, 1657.

⁴⁷ Piše Bognine. Dinko Ranjina: *Pjesni razlike*, Firenca, 1563.

⁴⁸ Andrija Vitaljić: *Istumačenje pisnih Davidovih u spivanja slovinska složeno*, Venecija, 1703.

⁴⁹ Juraj Habdelić: *Dictionar, ili Reči slovenske zvekšega vkup zebrane...*, Nemški Gradec, 1670.

⁵⁰ Nije jasno što se podrazumijeva pod *Grasso*, ali je očito riječ o fra Lovri Šitoviću (Ljubušaku) čije je najvažnije djelo *Grammatica latino-illyrica* (Venecija, 1713.). U pisanju svoje latinske gramatike hrvatskim jezikom Lovro Šitović Ljubušak služio se Alvaressovom i drugim gramatikama latinskoga jezika. Šitovićeva gramatika sadrži opis morfologije i sintakse te abecedni popis glagola (*Catalogus verborum*). Gramatici je dodan popis (*Aliquot Nomina*) oko sto šezdeset imenica poredanih po značenjskim grozdovima. Riječ je o jednom od važnijih djela hrvatske gramatičarske tradicije.

⁵¹ Fra Toma Babić: *Cvit razlika mirisa duhovnoga*, Venecija, 1726.

⁵² M: isprosih; *izprositi* je u rječniku potvrđeno na tri mjesta, a ovdje u značenju 'traženjem iznaći', tal. »domandare, dimandare, ricercare«.

⁵³ M: pišah.

⁵⁴ Graf.: *moglie*: možda je trebalo biti: *moje* ili *mnoge*?

⁵⁵ M: našiti; *nasititi se* 'u potpunosti zadovoljiti svoje želje, prohtjeve', tal. »disbramare, adempir le brame, cavarsi la voglia«.

⁵⁶ *Račiti* u rječniku tumači: »degnare, dimostrare con gentili maniere d'apprezzare altrui, e le cose sue sì nel sens. att. che neutro«, što znači 'udostojiti se što prihvatiti, uzeti', 'cijeniti što'.

⁵⁷ M: željnoga; graf. *zelyuoga*, gdje je grafem *ly* slijed /li/, a fonem /lj/ ima obično grafiju *gl* i *gly*.

⁵⁸ M: to. Naime, u samome rječniku *bo* se nalazi kao ekvivalent za tal.: »Che, acciocché, affinché, perché«, tj. 's ciljem da, upravo, baš za'.

⁵⁹ M: naresiti; *naresiti* (pisano *nareesciti* pojavljuje se u rječniku pod 16 natuknica) u značenju 'uresiti, okititi, uljepšati', tal. »ornare, adornare, abbellire«.

⁶⁰ M: pišalac.

⁶¹ M: mudračev.

⁶² 'S puno napora', 's velikim trudom', tal.: »Faticosamente, con fatica«, »Duramente, difficilment«.

⁶³ M: onuju.

⁶⁴ M: cio.

⁶⁵ M: šlagajte.

⁶⁶ Piše: *gazubbi*.

Evo konac mojega truda naparuč⁶⁷ sebi i onomu koji želi napridkovati se u ovomu plemenitomu i mnogoplođnomu jeziku⁶⁸, da se malo po malo ne satare i zagubi koga ja u sadašnje vrime, pri nas, sproku gori rečenoga uzroka posve ginuti vidim. Budi dakle ovoga truda početak i svarha odlučena Bogu i Divici slavnoj Mariji i S. Marku i onim samo koji ljubiti budu i uzdaržati čistoću harvatskoga, slovinskoga našega jezika: tako i budi.

V Zadru na 22 svibna 1704.

Ivan Tanzlingher Nauč. i Kanonik Pridstolne Zadarske.«

Kao što se uočava, autor programatski objašnjava nužnost pisanja rječnika u kojemu ne samo da tumači svaku talijansku riječ već i pokazuje bogatstvo i ljepotu hrvatskoga jezika, opovrgava sve one koji tvrde da je hrvatski siromašan jezik, štoviše, pokazuje da i više riječi postoji za jednu talijansku (»koje na mista protomačih jedno, dvoje, troje i veče glasno«). Poimence nabraja sve poznate pisce i autore i njihova djela (taksativno ih je 28)⁶⁹, među kojima je i Habeličev kajkavski rječnik⁷⁰, koja sva čine jednu cjelinu u poimanju hrvatskoga, slovinskoga jezika i ta su mu djela, uz osobno prikupljanje jezične građe na terenu i epistolarno (»A što ne mog iznaći u knjigah gori rečenih, izprosih izpitah i pisah v mnoge strane zemlje slovinske, neka se svačija želja Harvatjanina nadovolji i nasiti«), poslužila kao izvor i potka za pisanje rječnika ili kako ga metaforički naziva: »Evo dakle perivoj svakoga cvitja, ne malom tratinjom truda i vrimenta ugojen« i nudi to "cvitje" svima koji žele sačuvati čistoću jezika svojega: »Vazmite dakle i na volju ukinite vi koji žudite uzdaržati čistoću jezika vašega.«

S obzirom na to da se njegov govor temeljio na čakavskome narječju, u rječniku se kroz gotovo sustavno navođenje kontaktnih sinonima vidi da je štokavsko narječje (štokavsko-ikavski dijalekti) kao i kajkavsko smatrao hrvatskim jezikom, ili kako sam kaže, znajući da ga različito nazivaju: »našega liburniačkoga, dalmatinskoga, slovinskoga, harvatskoga jezika«.

⁶⁷ M: naprvo; naime, u rječniku *naparuč* znači 'upravo, baš', tal. »al proposito«.

⁶⁸ Piše: *veziko*.

⁶⁹ U transkribiranome tekstu u bilješkama se donose puna imena i djela.

⁷⁰ Zanimljivo je da ne spominje Mikaljin rječnik *Blago jezika slovinskoga* (Loreto – Ancona, 1649./1651.) koji je nedvojbeno morao poznavati, što smatra i Matić, koji opisujući zagrebački primjerak i njegov predgovor drži da osim bilježenja slogotvornoga *r s ar* preuzima i Mikaljino bilježenje *rri*, te neke češke i poljske riječi (1953: 260).

3. Tanzlingherova oporuka

Danas imamo jednu naoko paradoksalnu situaciju, naime s jedne strane u potpunosti nam je dostupan jedan od njegovih najopsežnijih primjeraka rječnika i imamo mogućnost cjelokupnoga jezičnoga pretraživanja i proučavanja njegova jezičnoga korpusa, a s druge strane još uvijek nije razriješena enigma njegovih rukopisa. Unatoč opsežnomu broju studija i napisa o Tanzlingherovim rukopisnim rječnicima, smatramo da je za rasvjetljavanje toga pitanja najbolji put vratiti se na same moguće izvore, ponajprije na njegovu oporuku.

Tanzlingherova je oporuka sastavljena u tadašnjega zadarskoga bilježnika Tommasa Franceschija, a danas se čuva u zadarskome Arhivu (svezak VII., testament 45). Napisana je 12. svibnja 1732., a otvorena 22. srpnja 1732.

Radi autentičnosti citiramo njegov vlastoručno napisani tekst (ili kako sam kaže: »fatto di proprio pugno et sigillo«) sa str. 4/5, gdje govori o rječnicima:

*»Lascio li due grossi uolumi in foglio di carta reale, legati in cartone, fodera-
to in carta pergamena gialla. Il primo tittolato Vocabolario di tre nobilissimi Lingua-
gi, cioè Italiano, Illirico et Latino; et l'altro, Indice Illirico, scelto dal uocabolario su-
detto, ambi manuscritti miei, li quali si trovano trà gl'altri nell'armaro grande in gra-
nai della mia Casa. Questi due uolumi non deuno mai separarsi l'uno dall' altro, sen-
za graue discapito de studenti. Questi due uolumi, con tutti gl'altri miei manuscritti
illirici che s'attrouano nell'Armaro sud.^o [suddetto] della mia Casa et gli stampati legati
asieme con li sud.ⁱ due uolumi, lascio al nuouo Seminario degli Illirici instituito nuoua-
mente da questo illustriss.^o [illustrissimo] e Re.^{mo} [reverendissimo] Monsig^r [monsignor]
Vincenzo Zmajevich, Arci.^o [arcivescovo] di questa città, à prò, et beneficio dell'i Chie-
rici della Nazione illirica, preghino il Sig^r Iddio per mè«.*

Dakle, ilirskome sjemeništu u Zadru, što ga je tada upravo osnivao nadbi-
skup Vicko Zmajević⁷¹, u kojem su se trebali odgajati popovi glagoljaši koji
nisu dobro vladali talijanskim jezikom, uz ostale svoje rukopise pisane na hr-
vatskome (ilirskome) jeziku, Tanzlingher ostavlja dva debela sveska rječnika *in*
folio, uvezana u karton, presvučena žutom pergamenom: prvi je svezak *Troje-*
zični rječnik talijansko-ilirsko-latinski i drugi je svezak *Indeks hrvatskih (ilir-*
skih) riječi koje se nalaze u prvome svesku. Tanzlingher napominje da se dva
sveska nikako ne smiju odvajati bez štete za studente, jer im je za potpuno razu-
mijevanje i učenje potreban popis hrvatskih riječi koje se nalaze u prvome sve-

⁷¹ Sjemenište je otvoreno tek 1748.

sku. To znači da je on prije smrti u svojoj kući imao samo dva sveska: prvi, trojezični rječnik, a i drugi, indeks hrvatskih riječi.

S obzirom na sve danas poznate rukopise i na ono što je rečeno u oporuci što se može zaključiti? Po dimenziji rječnika (*in folio*) uvezanog u karton i presvučenog žutom pergamenom te po broju (2 sveska) odgovaraju onome iz Padove, ali padovanski se rukopis sastoji od dva sveska, od kojih je drugi svezak nastavak rječnika, počinje naslovnicom na kojoj je isti tekst kao i na naslovnici prvoga sveska, jedino je na dnu dodano: Volume Secondo, i prva stranica rječnika započinje na str. 639 (Laude) i teče do str. 1316.

Drugim riječima, rukopis u dva sveska što Tanzlingher spominje u oporuci do danas nije pronađen.

Drugi rukopis koji spominje u oporuci (str. 4) Rimski je katekizam:

»*Lascio il Catechismo uolgare, trouasi nel mio studiolo, tittolato Catechismo, cioè Istruttione, secondo il Decreto del Concilio à Parochi & il sud.^o [suddetto] Catechismo fu tradotto da me in lingua Illirica de uerbo ad uerbum. Questa traduttione, trouasi nel sud.^o [suddetto] studiolo in uolume grande, in foglio di carta reale, legađ in pelle gialla, et fù incontrato per lungo spatio di tempo col sud.^o [suddetto] testo uolgare, come si uede in fine della sud^a [suddetta] traduttione. Quali due uolumi lascio à tutti gli Ill.^{mi} illustrissimi, Reu.^{mi} [reverendissimi] Vescoui et Arciues.^{mi} [arcivescovi] e Parochi Illirici della Dalmatia, afine si degnino farlo incontrare e stampare, et farlo dare in luce a prò e Beneficio dell' Anime dell' Illirico*«. ⁷²

To je ujedno jedini rukopis iz njegove oporuke koji i danas postoji i čuva se u Arhivu Stolnoga kaptola Sv. Stošije⁷³. Rukopis nosi oznaku: *Biblioteca Zmajevich, Zara*.

4. Ferrari Cupilli

Nakon Tanzlingherove oporuke iz 1732. pa sve do 1861., dakle više od jednoga stoljeća (129 godina), nemamo nikakvih pisanih podataka o njego-

⁷² »Ostavljam Catechismo volgare, koji se nalazi u mojem ormariću, naslovljen Katekizam, to jest Navčenje, učinjen po Odlučenju sabora paroha. Katekizam sam preveo na ilirski (hrvatski) doslovno, riječ za riječ. Taj prijevod koji se nalazi u rečenomu ormariću veličine in folio, kraljevskoga papira, uvezan u žutu kožu, i dugo je vremena sravnjivan s latinskim tekstom, kao što se vidi na kraju prijevoda. Ta dva sveska ostavljam svima časnim i slavnim dalmatinskim biskupima, nadbiskupima i župnicima koji će ga prihvatiti i objelodaniti na dobrobit ilirskomu narodu«.

⁷³ V. ovdje 4., gdje se prema Ferrari Cupilliju donosi vjerodostojan opis Katekizma.

vim rukopisima. Saznanje i vijest o postojanju triju Tanzlingherovih rukopisnih rječnika prvi je javno objelodanio Ferrari Cupilli⁷⁴ (dalje FC: 1861.) koji je kao ugledni zadarski povjesničar i kroničar imao pouzdane izvore, a posebice je vodio brigu o tome da se ne zaborave zadarski uglednici i vrijedni znanstvenici koji su ostavili dubok trag u hrvatskoj kulturi. Naime, FC je svojim člankom ponajprije želio dati pravu dimenziju Tanzlingherova djelovanja i utvrditi važnost koju je imao u kulturnoj i obrazovnoj povijesti Zadra. Riječ je ponajprije o njegovoj ulozi što ju je imao u svom rodnom gradu djelujući kao zadarski kanonik i prosvjetitelj (1861: 84), a kasnije i kao aktivan član *Accademie degli Incaloriti*⁷⁵ koja je bila pandanom ostalim akademijama na našoj obali. Tanzlingher se isticao u proznim i poetskim sastavima što mu priznaje i sama Akademija: »Svojim neumornim radom i stalnim nastojanjima uspio je pokazati sve svoje vrline i umijeće, kako u proznim tako i u pjesničkim sastavima, i zaslužio nedvojbene hvale i divljenje.«⁷⁶ Pjesme koje su objelodanjene 1724. Urlić (1907: 54–76) prenosi u transkripciji.

U prosvjetiteljsku djelatnost ubraja se i njegov prijevod Rimskoga katekizma koji je, kao i rječnik, kako smo vidjeli u oporuci, ostao u rukopisu, a namijenjen je »svima časnim i slavnim dalmatinskim biskupima, nadbiskupima i župnicima koji će ga prihvatiti i objelodaniti na dobrobit ilirskomu narodu«.⁷⁷

⁷⁴ Giuseppe Ferrari Cupilli (1809.–1865.), rođeni Zadrani, kulturni povjesničar i književnik. Pisao je drame, pjesme, kritike, prijevode, priloge iz kulturne povijesti Zadra i Dalmacije. Suradivao je u zadarskim novinama ili ih je pokrenuo, a nekima je bio i urednikom: *La Voce Dalmatica*, *Rivista dalmata*, *Il Rammentatore Zaratino*, *Il Morlaco*, *L'Artista Dalmato*. Bavio se pjesništvom, a značajan je doprinos dao kao biograf. Od 1826. do 1856. bio je službenikom u pisarnici Pokrajinske vlade u Zadru, od 1848. tajnikom zadarske Nacionalne garde, od 1858. članom prve uprave knjižnice Paravria, a knjižničarom od 1864. do smrti. Bavio se i istraživanjem starina te bio članom više inozemnih društava za proučavanje starina; prvi je iznio tezu o tome da se Višeslavova krstionica prvotno nalazila u Ninu, i to na temelju danas izgubljenoga rukopisa *Anonim Filippi* (v. Morović 1952.).

⁷⁵ U Zadru je 1694. osnovano književno društvo *Akademija zanesenjaka* ili *zagrijanih* (*Accademia degli Incaloriti*), u osnivanju kojega je sudjelovalo 18 uglednih građana. Jedna od zadaća ovoga društva bila je poticanje i prakticiranje pisanja stihova i proze. Nije nam poznato tko su sve bili članovi društva, ali se zna da je Zadar u to doba imao velik broj privatnih knjižnica i nekoliko javnih, a u gradu su djelovali književnici *Ivan Tanzlingher Zanotti*, *Lovro Fondra*, *Ivan Battista Zener* i drugi. U posljednjem desetljeću 17. st. na poziv akademije u Zadar je došao Pietro Baba, potomak mletačke tiskarske obitelji, kako bi, kao prvi zadarski tiskar, izdavao njihove latinske, talijanske i hrvatske sastavke.

⁷⁶ »Con indefessa applicazione fece spiccare ne'suoi esercizi il frutto della di lui virtù, così nelle prosastiche come nelle poetiche composizioni, e si è meritato sempre l'universale applauso« (FC 1861: 85).

⁷⁷ V. ovdje 3. (u oporuci, str. 4).

Za njega Tanzlingher sam kaže da je s latinskoga na hrvatski (ilirski) preveden doslovno, riječ za riječ: »fu tradotto da me in lingua Illirica de uerbo ad uerbum«.

Doslovan prijevod, kojega je očito i sam Tanzlingher bio svjestan, uzrokom je što se smatralo da je tekst teško razumljiv zbog robovanja latinskoj sintaksi. FC (o. c. 90) donosi⁷⁸ pismo što ga je Zmajević, koji se kasnije i sam latio prevođenja teksta, uputio 2. listopada 1736. opatu Galcinji iz Raba: »Si degni fissarsi per conoscere che le traduzioni dal latino nell'illirico ricercano ordine differente, e tale appunto che renda possibilmente chiaro il senso ai lettori che ignari del metodo periodico latino, si confonderebbero nell'intelligenza. Questa pure fu la disgrazia del Catechismo illirico Tanzlingher. Volle egli seguire l'istess'ordine di parole, e confuse il senso.« Zmajević, dakle, drži da je jedini razlog što tekst kasnije nije tiskan taj što poredak riječi u hrvatskom, koji se slijepo drži latinskoga reda, otežava razumijevanje teksta.

Katekizam ima 525 stranica samoga teksta + 23 str. prednjega kazala + 32 str. stražnjega kazala i 2 str. sinonima, dakle svega 582 str., a naslov mu je:

Vierre vvyęçbgnak
ili
Katekizam
to jest
navęenyę
Po odluuęenyu Saabora Trident.
Parohyanom
Napouidan po zapouydi
Prisueetoga Gospodina Nassega
Paruosueetnikę ili Paape Pya Peetoga
Istomaęen u Haruaatskij yezik pò
Iuannu Tanzlingheru
Nauę.: Kanonikę i Vikaryu Zadarskomu
Lyetta 1704.

⁷⁸ Prenosi i Urlić (1907: 53).

FC prenosi svjedočanstvo da je Tanzlingher dobar dio svojega života s velikom pomnjom posvetio skupljanju građe i sastavljanju trojezičnoga talijansko-hrvatsko-latinskoga rječnika. Govori i o postojanju dvaju primjeraka rukopisa: jedan je u posjedu korčulanskoga natpopa Ivana Kapora (Giovanni Capor)⁷⁹ koji mu je poslao i detaljan opis rukopisa. FC najprije donosi tekst Kaporova pisma, a potom dodaje svoj komentar o oštećenim prvim dvama listovima:

»Giovanni Tanzlingher scrisse in foglio e a colonette, il dizionario ch'io possego, avente carte 138, ossia facciate 276. Le due prime facciate contenevano la sua prefazione, che nella parte superiore trovasi monca come lo sono anche altre due facciate, ove principia detto dizionario. Ogni facciata d'ordinario porta 32 righe scritte; vi sono però molte aggiunte tra una riga e l'altra fatte da una istessa mano, ma non nel medesimo tempo, osservandosi anche della varietà nell'inchiostro. Lo scopo dell'autore era di trovare le voci illiriche in sequela delle italiane, e non vi stanno citazioni di sorta, come si vede in altri dizionarii. Ha poi in fine cinque altre carte di epiteti raccolti da diversi autori, e nella sesta aveva principiato un specie di rimaio, che non proseguì più oltre la metà della seconda facciata. Il manoscritto è realmente autografo, mentre non v'ha principio da dubitarne, appena sia fatto un piccolo confronto. Parmi infine esser completo, mentre abbraccia tutte le lettere dell'alfabeto. L'autore non si è limitato al solo italiano ed illirico, ma vi infrascava anche il latino«. »Del frontispizio, alquanto mutilato in quest'esemplare, leggevansi le sole parole seguenti: *Dizionar ... nel qual si dic ... in lingua illirica ed ital ...* e la prefazione, in cui numeravansi dal Tanzlingher gli scrittori consultati pel suo lavoro, chiudevasi colla data di Zara, il 2 agosto 1679.« (o. c. 91–92).

⁷⁹ Ivan Kapor (1772.–1849.) poznati je korčulanski pisac i kolekcionar, školovan u Zadru i Splitu, a od 1809. je natpop Zavoda sv. Jeronima u Rimu sve do 1843., kada se vraća u rodnu Korčulu. Bavio se povijesnim, arheološkim i jezičnim temama vezanima uz Dalmaciju i otok Korčulu. Glavne su rasprave vezane uz rodno mjesto i porijeklo sv. Jeronima, što su bile teme koje su u ono vrijeme privlačile mnoge književnike, povjesničare i arheologe. Iako je veći dio svojega života proveo izvan domovine, bio je prožet narodnim slavenskim duhom, zanimao ga je narodni jezik, o čemu i svjedoči njegova rasprava, tiskana na talijanskom: *Dimostrazione dell'antichità e continuazione della lingua illirica poscia detta slavonica in Dalmazia* (O starosti i kontinuitetu ilirskoga jezika u Dalmaciji, kasnije nazvanim slovinskim), Split, 1844. Pisao je i na hrvatskome jeziku, iako to nije objavljivao. Tako je sastavio Molitvenik koji se čuva u obiteljskom arhivu u Korčuli i u predgovoru hvali hrvatski jezik, nazivajući ga "našim jezikom". Njegov je brat Mate Kapor (1789.–1842.) također bio ugledna ličnost, gradonačelnik, koji je također za života bio kolekcionar "starih predmeta", i njegovoj se kolekciji pridružila i Ivanova zbirka koju je donio sa sobom i pohranjena je u obiteljskoj kući. O tome svjedoči Vukasović Vuletić (1882: 109–110): »Nadpop Kapor bio je u prigodi da se posveti visokoj nauci, jer baš marljivo nakupi u Rimu i drugdje krasnu zbirku novaca, medalja, posuda, korniola, slika, rukopisa najviše vrijednosti i knjiga najstarijih edikcija. ... Pod starost dogje kod svoga brata Ambrogja i doneše sa sobom sve znanstvene dragocjenosti. Umre u Korčuli i zasluži da ga N. Tommaseo uvrsti u učene i odlične naše muževe.« (Za više detalja v. Oreb 2009.)

Ne čudi, stoga, što je učeni čovjek poput Kapora bio u posjedu Tanzlingherova rječnika, iako se u ovim izvorima ne može izriječkom naći taj podatak, a Ferrari Cupilli nam svjedoči pismom što ga je od Kapora primio, bez navođenja datuma.

Riječ je, dakle, o primjerku rukopisa rječnika koji ima 138 listova, pisan je u stupcima s po 32 retka i velikim brojem naknadnih umetaka koji imaju različitu tintu, ali isti rukopis. Kapor smatra da je autorova namjera bila naći samo ekvivalente za talijanske riječi, a ne i citate iz djela, koji se primjenjuju u drugim rječnicima.⁸⁰ Na kraju je popis epiteta iz različitih pisaca, kao i početak neke vrste rimarija. Kapor drži da je manuskript doista autografan i dovršen, jer obuhvaća sva slova abecede, te da je autor dodao, kako on kaže *infrascava*, i latinski. Da je nedvojbeno riječ o primjerku koji se danas čuva u Arhivu HAZU u Zagrebu, najbolje govori podatak o dijelu lista koji nedostaje u gornjem desnom kutu na listu predgovora i prvom listu rječnika.

Potom Ferrari Cupilli (1861: 92) spominje drugi primjerak rječnika koji je nastao 25 godina nakon prvoga, mnogo je veći i čuva se u zadarskoj obitelji Filippi:

»L'altro esemplare si conserva nella famiglia d' signori Filippi di Zara, trascritto nitidamente in foglio di carta reale, e tanto più massiccio del primo (a cui è posteriore di venticinque anni), che per la sua mole dovet'essere legato in due volumi, i quali ne formano insieme uno solo di facce 1252, con questo titolo: *Vocabolario dei tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino con l'aggiunta di molt' erbe semplici e termini militari*. Porta esso una prefazione, in cui autore, come nell'altro esemplare del Capor, fa una lunga citazione di scrittori de'quali s'è approfittato, e chiudesi con la data di Zara, il 22 maggio 1704.«

U ovome je slučaju nedvojbeno riječ o već dobro opisanome i digitaliziranome primjerku rječnika koji se čuva u Padovi (v. 2.).

Treći je primjerak onaj što ga sam Tanzlingher spominje u oporuci (v. 3.). FC (o. c. 93) komentira zašto ga naziva “trećim primjerkom” (*terzo esemplare*): zato što je vrlo vjerojatno da je Tanzlingher u 28 godina koje su protekle od 1704. do njegove smrti 1732. mogao nastaviti leksikografski rad i načiniti još jedan primjerak rječnika s indeksom hrvatskih riječi, jer je očito da se ne radi o primjerku koji se čuva u porodici Filippi, ali njegovu sudbinu ostavlja otvorenom: »Non potendosi però sapere quali vicende subissero in questo mezzo tempo siffatti esemplari, non si può neppure stabilire alcun che di preciso« (o. c. 94).

Tanzlingherovi rječnici nisu nikada bili tiskani jer nije imao jaču potporu crkvenih institucija, iako je bio zadarskim kanonikom. Istu su sudbinu doživjeli i

⁸⁰ Očito je mislio na Della Bellin rječnik koji je tiskan 1728. g., još za Tanzlingherova života.

rječnici njegovih suvremenika Đure Matijaševića⁸¹, a posebice rukopisni rječnik slobodnoga intelektualca Pavla Rittera Vitezovića⁸², premda su svi ti rječnici svaki sa svojim specifičnostima bili jednako vrijedni. Posve drugačiji, sretan ishod, imao je rječnik još jednoga njegova suvremenika, dubrovačkoga prosvjetitelja, isusovca i misionara, Ardelija Della Belle, po rođenju Talijana⁸³, kojega je podržavala koordinacija Zbora za širenje vjere u Rimu (*S. Congregatio de Propaganda Fide*) i tiskala njegov rječnik u Veneciji, samo 4 godine prije Tanzlingherove smrti. Zanimljivo je da je Della Bella imao plodnu suradnju s tadašnjim splitskim nadbiskupom Cupillijem⁸⁴, a dolazio je u dodir i sa zadarskim nadbiskupom Vickom Zmajevićem⁸⁵, a vjerojatno tada i s Tanzlingherom (iako o tome nemamo nikakvih potvrda). S druge strane, da je Tanzlingher bio u kontaktu s drugim poznatim umovima svojega vremena svjedoči njegovo pismo upućeno tada poznatijemu autoru i ličnosti Pavlu Ritteru Vitezoviću, koje se čuva u NSK u Zbirci rijetkosti.⁸⁶

⁸¹ Don Đuro Matijašević (Dubrovnik, 1670. – Rim, 1728.) najaktivniji član dubrovačke Akademije Ispraznih (*Accademia degli Oziosi Eruditi*), koja je osnovana početkom zadnjega desetljeća 17. stoljeća, radio je na rječniku *Dictionarium latino-illyricum compendiatum, sive dictiones aliquae ex pervetusto dictionario Ragusino M.S. depromptae. A Georgio Matthejo Praesbio Ragusino Proth. Apostol & S. Hyerenymi Illiric. de Urbe Canonico*. Na početku je rječnika godina 1715., die 18. Novbri Romae, a na kraju je Die 18. Septembris 1716. Rječnik obaseže 116 stranica. Rad na njemu zacijelo je započeo već negdje oko 1700., u Rim je došao 1710. i tamo ga je do 1716. dovršio. Rukopis se danas čuva u biblioteci samostana Male braće u Dubrovniku (sign. 194), v. Deanović 1933: 29; Vajs 2003: 50–51; Franić 2005.

⁸² Rukopis rječnika *Lexicon Latino-Illyricum* čuva se u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu (sign 112). Danas je objavljen pretisak rukopisa (v. Vitezović 2000.) i tiskani oblik njegova rječnika u prijepisu i obradbi (v. Vitezović 2010.), dok je drugi dio njegova rječnika, hrvatsko-latinski, o kojem doznajemo iz njegove oporuke, također izgubljen (v. Vajs 2003: 30–32; Vajs – Meštrović 2009: V–IX), ali je izrađen preokret njegova latinsko-hrvatskoga rječnika (v. Vitezović 2009.).

⁸³ Usp. i trojezični (hrvatsko-talijansko-latinski) rječnik *Blago jezika slovinskoga*, moliškoga Hrvata, isusovca, misionara prosvjetitelja Jakova Mikalje, kojega je tiskanje započeto u Loretu 1649. i završeno u Anconi 1651. g. (v. cjelovitu studiju o Mikaljinu rječniku, Gabrić-Bagarić 2010.).

⁸⁴ Trogirski biskup, a kasnije i splitski nadbiskup Stjepan Cupilli (Venecija, 1659. – Split, 1719.) u svijesti franjevac ostaje zapamćen kao jedan od najvećih dobročinitelja toga reda u ono vrijeme. Svojim je radom uvelike zadužio tadašnji splitski kraj i Dalmatinsku zagoru, a poznat je i po tome što je 22. rujna 1716. u Sinju svečano okrunio Gospinu sliku koja je po vjerovanju zasluzna za obranu Sinja i pobjedu nad Turcima (v. Radoš 2009.).

⁸⁵ V. Vajs 2003: 52–53.

⁸⁶ Iako je tekst već naveden u Vajs (2007: bilj. 12), zbog cjelovitosti razmatranja problematike ovdje se ponovno citira pismo što ga je Tanzlingher uputio Vitezoviću: »*Prisvitlomu Gospodinu Pavlu Ritteru. Barunu i Vlastelinu.*« U znak divljenja njegovoj slavi i čestitosti kombinira slova i brojeve ili kako ih on zove »*Jednakoslovina Broina Prikocista*«, a tekstualno mu poručuje: »*Sclavan sa svijm Paule yessi, Slavich Slave pun cestite, Iznoscijte do Nebbessi, S' prok Muudrosti plemenite.*« U potpisu stoji: »*Za Bilih Zlamena S'lyubavi, D. Ivan Tanzlingher kan. Zadar. Nauç[iteg]. Vik.*«

Ne može se stoga isključiti vjerojatnost da su i Tanzlingherovi rječnici, iako u rukopisu, ipak bili na neki način u optjecaju i da su mogli biti dostupni i drugim zainteresiranim učenim umovima: jedan je dugo vremena bio u posjedu obitelji Filippi, drugi u korčulanskoga natpopa Kapora, treći je promijenio dva vlasnika⁸⁷ a četvrti je, čini se, cijelo vrijeme bio u bivšem Zmajevićevu seminaru. U njegovoj kući (zna se iz oporuke) bio je samo jedan rukopis koji nije ni jedan od danas poznatih.

Spominjemo to stoga što u FC nailazimo na njegov zanimljiv osvrt, neku vrstu komentara o mogućoj percepciji Tanzlingherova rječnika, kao i neka kritička razmišljanja o njemu. Taj dio u dosadašnjim studijama nije bio posebno istaknut. Navodi se i svjedočanstvo Marka Dumanića⁸⁸, kao i njegovo pismo upućeno Tanzlingheru.

Evo što (u prijevodu) kaže FC:

»Da su učeni ljudi kritički ocjenjivali njegov rječnik, nedvojbeno bi bili uočili brojne manjkavosti, od toga da nedostaju mnogi prijevodi za talijanske riječi, da su mu rječnički članci siromašni, da ima riječi koje su uzete iz različitih narječja, a nije im naznačeno podrijetlo, da rijetko naznačuje različite uporabe riječi, do toga da rijetko ističe osnovno značenje iz kojega se izvodi preneseno; nedostaju i oprimjerenja koja je mogao prikupiti iz poslovice, narodnih pjesama i djela autora koje je naveo kao izvore, itd. itd.«⁸⁹

»No, sve su te kritike zapravo neopravdane jer se zaboravlja na nužne poteškoće pri izradbi rječnika, o čemu nam svjedoče iskustva i u mnogo razvijenijim i uređenijim jezicima od hrvatskoga. Zamislimo samo poteškoće u onodobnom sastavljanju rječnika, kada nema potpore u filološkim i kritičkim stu-

⁸⁷ V. Bockholt – Meštrović – Vajs 2001: 46–47.

⁸⁸ Marko Dumanić (Marcus Dumaneus, tal. Marco Dumaneo, 1628.–1701.), svećenik s doktoratom građanskoga i crkvenoga prava, stečenim u Rimu 1656., obavljao je niz funkcija u Splitskom kaptolu. Baveći se svjetovnom i crkvenom poviješću Splita i Dalmacije, zamislio je oveće bibliografsko djelo koje nije uspio dovršiti. Svoj je biografski leksikon koncipirao na način vrlo sličan dubrovačkom biografu Ignjatu Đurđeviću. Sačuvani dio o znamenitim Splitsanima *Synopsis virorum Spalatensium* nadopunio je Jerolim Dumanić, a objavio A. Čikarelić (HBL, sv. 3, 700). Bio je, dakle, cijenjeni splitski biograf koji se bavio piscima svojega rodnoga Splita. Njegovo se djelo nalazi i u *Opuscoli riguardanti la storia degli uomini illustri di Spalato, e di parecchi altri Dalmati* Andreae Ciccarella, Dubrovnik, 1811., 12–42. Vrijednost je Dumanićeva djela i u tome što je on jedini izvor za stanovit broj Marulićevih stihova.

⁸⁹ »Gl'intelligenti che con l'occhio di una severa critica esaminasser quest'opera, non potrebero certamente non ravvisarne i difetti, sendo facile ad accorgersi che di molte voci è mancante; che i suoi articoli sono per lo più poveri, ed alle volte portan vocaboli tolti da varii dialetti senz'accennarne la vera cittadinanza; che di rado mostra le differenze e le tante utili e feconde gradazioni de' vocaboli, e perciò similmente di rado vi fa primeggiare il significato proprio facendogli succedere il figurato; che manca affatto di esempli illustratori di cui pure avrebbe potuto fare abbondante raccolta nei proverbi, nei canti nazionali e ne' libri degli autori dei quali mostra di avere usato, ecc. ecc.« (o. c. 94).

dijama učenih ljudi, kao što je to imao rječnik (Akademije) Crusca (koji je Tanzlingher uzimao kao pomoć u sastavljanju svojega) i kojega napredak možemo pratiti od prvih izdanja do onih koja su uslijedila poslije. Treba imati na umu da kada je Tanzlingher započinjao svoj rječnik prije njega je postojao samo Mikaljin iz 1649., a Della Bella je bio u radu sa svojim.«⁹⁰

»*Nitko nije bolje od njega uspio pokrenti taj kamen*⁹¹, [poziva se ovdje na Dumanićevo pismo koje donosi na kraju članka], i bio je među prvima i jedini među Dalmatincima koji nam je ostavio jedno završeno djelo. Članovi dubrovačke Akademije Ispraznih također su željeli sastaviti rječnik i trojica⁹² među njima bila su imenovana za taj posao, ali oni su samo prikupili materijal koji je kasnije nastavio Della Bella [FC citira Appendinija⁹³]. Svjesni smo da unatoč velikom uloženom trudu na izradbi rječnika valja još mnogo toga učiniti. No, djelo neumornoga svećenika nedvojbeno je hvalevrijedno i mnogo je značilo za hrvatski jezik i one koji su se za njega brinuli. Valja im priznati ustrajnost u dugom i mukotrpnom radu koji su uporno gurali naprijed. Ako i ne prihvatimo mišljenje da je njegov rječnik *zlatni rudnik*, kako to kaže Dumanić malo pretjerujući, nedvojbeno je riječ o djelu koje, ako ga otrgnemo zaboravu u kojemu se sada nalazi, može sigurno biti od koristi.«⁹⁴

⁹⁰ »A queste inesattezze però, se poste vengano di riscontro le difficoltà inseparabili da siffatto genere di lavori anche per lingue ben più dell'illirica progredite nello sviluppo loro; se riflettasi quanto fosse allora imperfetta l'arte di compor dizionarii, non giovata per anco da tutti que' lumi che una maggior diffusione degli studii filologici e critici le forniva in appresso, come fa prova il medesimo della Crusca (preso dal Tanzlingher a scorta) paragonando le prime edizioni che in quel secolo appunto se ne facevano, con le altre che venner dopo; se riflettasi che quando il Tanzlingher mettevasi a quest'impresa, non era stato egli precorso che dal Micaglia (1649) ned cravisi per anco accinto il Dellabella (1728), e fra qualche altro che vi s'accingeva« (o. c. 94).

⁹¹ Misli se na sastavljanje rječnika.

⁹² Đuro Matijašević, Ivo Sara Bunić i Ivo Natalić Aletin (v. Deanović 1933: 29).

⁹³ Francesco Maria Appendini (1768.–1837.), talijanski povjesničar, pedagog, jezikoslovac i arheolog postaje profesorom retorike na dubrovačkoj školi Sclarum, a kao samouk posvećuje se proučavanju slavenskih jezika. Napoleonovom invazijom na ove krajeve, Dubrovačka Republika postaje mu trajnom domovinom. Tako i nastaje njegovo glavno djelo objavljeno 1803. *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia, e letteratura de' Ragusei* (vol. II.) posvećeno dubrovačkome senatu i Dubrovačkoj Republici i drži se najboljim djelom o literaturi i povijesti Dalmacije. 1808. objavljuje hrvatsku gramatiku, a 1810. završava *De Praestantia et Venustate Linguae Illyricae* što je namijenjeno kao dodatak Stullijevu Rječniku. Nakon bratove smrti 1834., koji je bio profesorom matematike u Zadru, dolazi onamo i tu ostaje do svoje smrti 1837.

⁹⁴ »*Nessuno*, come attesta il Dumaneo, *più lodevolmente di lui riusciva*, talchè può dirsi con verità ch'egli fu dei prmissimi a *smuovere questa pietra*, ed il primo e solo tra i Dalmati a darci un lavoro compiuto di questa sorta [*Per le parole del Dumaneo vedi sua lettera in fine. Anche gli Accademici Oziosi di Ragusa volgeano in quel torno il pensiero ad un dizionario, e tre di essi venivano a ciò deputati; ma non altro facevano che raccor materiali, di cui volevasi poscia il Dellabella (Appendini, II, 237 e 303)*]; se, per ultimo, si rifletta quanto, ad onta dei molti sforzi fin oggi fatti, rimanga da travagliar tuttavia in simil campo; non si potrà certamente non apprezzare l'importante servizio che s'era proposto il buon prete di rendere all'idioma illirico e ai suoi

Svoj prikaz o Tanzlingherovu životu i djelu, ako preskočimo još neke osvrte na druge njegove radove i prijevode s latinskoga, što bi trebalo biti predmetom posebne studije, FC završava već spomenutim Dumanićevim pismom Tanzlingheru iz 1699. U pismu hvali njegov prijevod dvaju pjevanja Vergilijeve Eneide (tiskano u Veneciji 1688.), što mu ih je poslao doktor Radulić (Raduleo), i kaže da ih je pročitao nekoliko puta i divi se njegovu rimovanom prijevodu na hrvatski.

Evo toga pisma:

»Molto illustre, molto rever. ed excellent. Sig. mio e padrone colendissimo.

Alla sua dottrina, accompagnata da molte virtù, a me predicate dal signor dottor Raduleo, non ho altrimenti corrisposto come avrei voluto colla traduzione d'alcuni vocaboli nella nostra lingua illirica; poichè lei, tra quanti si sono esercitati fin adesso in questa parte, tutti li vocaboli, ch'usano ed hanno usato gli antichi e più moderni, così latini come italiani, ha reso tutti, nessun eccettuato, illirici, e per questo si può dire, come veramente è, un vivo lume che ha illustrato sopra gli altri tutti la nostra lingua.

Ho ricevuto per mano del signor dottor Raduleo li primi due libri dell'Eneide di Virgilio, e l'uno e l'altro ho letto, non l'una ma più volte, e grandemente ammirato la loro traduzione in verso, con proprietà inarrivabile graziosamente espressi, di che meco stesso me ne rallegro, e a lei mi chiamo infinitamente obbligato.

Con questa occasione ho voluto significarle qualmente sino dalli miei giovenili anni ho procurato di far una Epitome d'uomini qualificati, particolarmente per l'ingegno e per le lettere, e ciò in lingua latina, nè ho mancato di dare il suo luogo a V.S. eccellentissima, col protestarmi che sono e sarò sempre suo umilissimo, devotissimo ed obbligatissimo servitore.«⁹⁵

cultori, nè potrassi non fargli merito delle cure lunghe da lui con tanta perseveranza dedicate ad un'opera, che senza essera quella miniera d'oro a cui veniva dal Dumaneo pareggiata, potrebbe ancora, traendola dall'abbandono in cui giace, tornar di qualche vantaggio.« (o. c. 95)

⁹⁵ »Mного поштовани, прецасни i узвишени i cijenjени Gospodine.

Vi ste postupili kao pravi znanstvenik i s mnogo ste vrlina, kako mi je uz mnogo pohvala prenio doktor Radulić, uspjeli u prijevodu nekih riječi na naš ilirski jezik odgovoriti upravo onako kako sam očekivao. Među onima koji su se dosada okušali u prevodenju, Vi ste uspjeli bez izuzetka prenijeti na ilirski, kako latinske tako i talijanske riječi i starijih i modernih autora, te se može reći da ste doista, više od svih, naš jezik obasjali pravim izvorom svjetlosti.

Od doktora Radulića osobno sam primio prve dvije knjige Virgilijeve Eneide, obje sam ih pročitao, i ne samo jednom nego nekoliko puta, i neizmijerno sam se divio vašemu skladno izraženom rimovanom prijevodu koje je zadržalo svu svoju izvornu ljepotu, čemu se iskreno veselimo i na to sam vam neizmijerno zahvalan. Ovom prilikom želim vas upoznati kako sam još od mladih dana želio izraditi jedan Pregled istaknutih pojedinaca, najdasve onih koji su nas zadužili svojim umom ili pisanim djelima, i to na latinskome jeziku, i u njemu sam dao mjesto Vašoj preuzvišenosti, kojoj izražavam svoju trajnu skromnost i odanost.«

Obraća mu se i kao osvjedočeni biograf i šalje mu crticu na latinskome o njegovu životu i djelu. Naime, kao što je poznato, Dumanić je ostavio jedan latinski katalog o znamenitim Splićanima koji je opat Andrea Ciccarelli objavio u Dubrovniku 1811., a u drugome je opisivao živote i djela ostalih znamenitih starih i živućih Dalmatinaca.

Prilaže mu tekst na latinskome koji je za svoj Biografski leksikon napisao o njemu kao zaslužnome i umnome sinu hrvatskoga naroda (o. c. 101–103):

JOANNES TANZLINGHER

Joannes Tanzlingher Theutonico patre justis et honestis nuptiis Jadrae natus, cathedralis illius ecclesiae Canonicus et J.U.D., omni passim hominum ordini ob integritatem morum et vitae innocentiam admodum gratus.

Inter alia, primos duos Aeneidum libros P. Virgilii Maronis ex Latino in Illyricum idioma versu lepidissime transtulit, et Venetiis anno 1688. edidit, qui ab intelligentibus utriusque idiomatis summis plausibus fuerunt et sunt excepti.

In eis autem edendis inscripsit Joannem Zanottum grati animi erga vitricum suum.

Componit adhuc et Dictionarium Illyricum, et iamdiu summo studio ac indefesso labore ad perfectionem devenisse creditur.

Faxit Deus et opus tam egregium typis edatur, in eo namque tamquam in auri fodina omnia vocabula quibus Latini eaque ac Itali usi sunt Illyrica percommode quis reperiet; quamvis autem nonnulli ex nostratibus hunc lapidem movere adnixi sunt, nemo tamen hac in re tanti momenti eo se laudibilibus gessit; adeo namque amans aequae ac studiosus hujus idiomatis toto orbe celeberrimi semper fuit, ut illius jure et merito illustrator dici possit.⁹⁶ Spalato li 12 settembre 1699.

⁹⁶ »IVAN TANZLINGHER

Ivan Tanzlingher, rođen u Zadru od oca Nijemca u zakonitom i čestitom braku, kanonik katedralne crkve i doktor obaju prava, ljudima svih staleža bez razlike veoma drag zbog poštene naravi i neporočnoga života. Između ostaloga, preveo je vrlo skladno s latinskoga na hrvatski jezik prve dvije knjige Eneide Publija Vergilija Marona te ih izdao 1688. godine u Veneciji. Taj su prijevod znalci obaju jezika prihvatili i prihvaćaju s najvećim odobravanjem.

U tom je izdanju dopisao ime Ivan Zanotti iz zahvalnosti prema svom očuhu. Sastavio je k tome i Ilirski rječnik i već dugo se smatra da je izvrsnim znanstvenim radom i neumornom marljivošću postigao savršenstvo. Neka učini Bog da se takvo izuzetno djelo izda tiskom, u njemu će svatko, kao u rudniku zlata, vrlo lako u ilirskom prijevodu pronaći sve riječi kojima su se služili Latini i Italci. Premda su mnogi od naših nastojali pomaknuti ovaj kamen, ipak se nitko u stvari od takve važnosti nije pokazao vrjednijim hvale. Oduvijek je bio toliki ljubitelj i znalac ovoga jezika najslavnijega na čitavom svijetu da s pravom i zasluženo može biti nazvan njegovim tumačem. Split, 12. rujna 1699.« (prijevod: Sanja Perić Gavrančić)

Di V.S. molto illustre, molto reveren. ed eccellent.

Umiliss.°, devotiss.° ed obblig.° servit.

Canonico e Primicerio

MARCO DUMANEO.«

Želja nam je bila da se nakon više od dva i pol stoljeća nakon Tanzlingherove smrti (točnije 279 godina) kroz svjedočanstvo Ferrarija Cupillija, iz vremena najbližega Tanzlingherovu (129 godina nakon Tanzlingherove smrti), što potpunije dokumentira cjelokupna djelatnost i percepcija njegova djela jer držimo da je Ferrari Cupilli nedvojbeno obilježio sve kasnije studije i bio izvorom svim kasnijim zaključcima o Tanzlingheru i njegovim rječnicima.

4.1. Urlić, Matić, Marchiori i ostali

Šime Urlić (1907.) u svojoj studiji uglavnom prenosi detalje iz Tanzlingherova života što ih navodi Ferrari Cupilli, navodi sva njegova poznata tiskana djela, kao i prijevod dviju prvih knjiga Vergilijeve Eneide i zatim donosi transkribirane Tanzlingherove pjesme što ih je Jugoslavenskoj akademiji 1903. poslao franjevac Metod Semenčić te priopćio još neke pojedinosti o njegovu životu prikupivši ih iz zadarskoga rukopisa »Notizie storiche della città di Zara«. Semenčić je priložio i prepisani predgovor iz velikoga rječnika za koji Urlić najprije kaže da se čuva u obitelji Filippi (1907: 52), a potom (1907: 54) da je na poticaj prof. I. Milčetića ponovno taj isti predgovor usporedio s originalom u samome rječniku koji se nalazio »u knjižnici talijanske gimnazije u Zadru⁹⁷».

Urlić (1907: 51–52) je bio prvi koji je znanstvenu javnost upoznao s tekstom predgovora djela za koje kaže da to »djelo, oko kojega se je Tanzlingher-Zanotti najviše namučio, nigda nije ugledalo svjetlo. To je naime rječnik triju, po njegovu mišljenju, najplemenitijih jezika«. Citira potom veći dio predgovora, ali bez navođenja izvora iz kojih je crpio riječi. Spominje da se »rukopis dandanas čuva u obitelji Filipija u Zadru« i smatra da je Tanzlingher ta dva sveska od 1281 stranice vjerojatno htio tiskati g. 1704., jer je tada predgovor i napisao, a rječnik dogotovio 1699. Zatim iz Ferrarija Cupillija prenosi spomen o dru-

⁹⁷ Iako kaže da je predgovor konzultirao u zadarskoj knjižnici talijanske gimnazije, ostaje činjenica da je rukopis bio u vlasništvu obitelji Filippi, ali da su ga tada mogli privremeno ustupiti spomenutoj knjižnici radi proučavanja i da ga je poslije zbog nemilih ratnih zbivanja, zajedno s drugim knjiškim i rukopisnim raritetima, obitelj Filippi odnijela u Italiju. Naime, u Zadru se znalo za bogatu biblioteku obitelji Filippi koja se generacijama stvarala, i vjerovalo se da je uništena tijekom bombardiranja grada u II. svjetskom ratu, međutim dio toga fonda Filippijevih, dakako, bez rječnika, vraćen je u Državni arhiv nakon 1945.

gomu rječniku koji se nalazio u natpopa Kapora u Korčuli. Na temelju postojanja tih dvaju rukopisa i oslanjajući se na Tanzlingherovu oporuku iz 1732., u kojoj smo već vidjeli što piše, Urličić zaključuje da je Tanzlingher nakon prvoga sveska iz 1679. »poslije radio oko dvadeset godina, dok mu je taj maleni rječnik od 276 strana narastao do ovoga od 1281 strane. Ali regbi da je on i poslije 1704. nastavio radnju oko rječnika i dodao mu Kazalo hrvatsko (Indice illirico) te se čini da primjerak što se je dočuvao u Filipija nije onaj što ga on spominje u oporuci g. 1732«.

Potom, 1953. g. Tomo Matić piše opširnu studiju o prvoj redakciji Tanzlingherova rukopisa koji se čuva u Arhivu JAZU⁹⁸ i u radu (o. c. 255) spominje Urličića i njegov navod koji je u potpunosti preuzet od Ferrarija Cupillija koji, kao što smo vidjeli, tvrdi da se primjerak “druge” redakcije rukopisa nalazi u vlasništvu zadarske obitelji Filippi, te ustanovljuje da nakon završetka II. svjetskog rata obitelji Filippi u Zadru više nema, a Znanstvenoj biblioteci (tada Naučnoj) u Zadru nije bila poznata sudbina rukopisa. Samim time, Matić (o. c. 257) zaključuje: »I tako nam je za sada pristupačna samo prva redakcija, što ju je Tanzlinger izradio u mladim danima, te se proučavanju njegova leksikografskoga rada moramo na nju ograničiti, dok se ne dozna, kamo je dospjela kasnija prerada rječnika, koja je u rukopisu obitelji Filippi po broju strana četiri puta veća od redakcije sačuvane u rukopisu Jugoslavenske akademije.« Matić potanko analizira podrijetlo hrvatskih riječi i pokazuje velik broj netočno preuzetih riječi iz Habelićeva rječnika, ponajviše zbog pogreške u čitanju kajkavske grafije. No, jednu mu stvar neosporno priznaje, a to je da se tim rječnikom »proširuje naše poznavanje jezičnoga blaga sjeverne Dalmacije starijega doba« (o. c. 260–262) te do kraja svojega rada (o. c. 262–279) navodi dvjestotinjak riječi iz Tanzlingherova rječnika kojih nema u Akademijinu rječniku (v. ARj), potom šezdesetak riječi kojih ima u ARj ali su u Tanzlinghera potvrđene s drugim značenjem, što može pridonijeti osvjetljavanju povijesti ili etimologije pojedine riječi, kao i devet potvrda koje pokazuju veću starinu od onih što se nalaze u ARj.

⁹⁸ Iako je proučavao rukopis zagrebačkoga primjerka rječnika u Arhivu HAZU, Matić nam ne donosi nikakve podatke o tome kako je rukopis tamo dospio. Nesporna je činjenica da se rukopis kataloški vodi od samoga osnivanja Arhiva u koji je 1898. smještena bogata zbirka kodeksa, rukopisa i knjiga Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Nije teško pretpostaviti da je Kukuljevićev širok raspon interesa, odnosno područja djelovanja i njegova ljubav prema prikupljanju i kupovanju vrijednih knjiga za brojnih boravaka i putovanja po Dalmaciji, dakle u domovini i izvan nje (Pešta, Venecija, Ljubljana, Beč), kao i poznavanje rukopisnih opusa Marka Dumanića, Franje Marije Appendinija i drugih istaknutih kulturnih, znanstvenih i historiografskih pregalaca, dovelo i do Tanzlingherova rukopisa. Naime, kada je Kapor umro 1849. g., Kukuljeviću su bile 33 godine.

Te iste godine, u svojem radu o prinosu srpskohrvatskoj leksikografiji, Arturo Cronia (1953: 118), opisujući jedan drugi anonimni mali trojezični hrvatsko-talijansko-latinski rukopisni rječnik, u uvodu uz ostale već poznate tiskane rječnike (Vrančić, Mikalja) te rječnik što ga Deanović (1951.) opisuje, posebice ističe jedan “lijepi primjerak” Tanzlingherova rukopisnog rječnika u bilj. 3: »Una bella copia si trova nella Biblioteca dell’Istituto di filologia slava dell’Università di Padova!«

Iz kataloških knjiga bivšega Instituta za slavensku filologiju u Padovi, kojemu je na čelu bio poznati zadarski slavist A. Cronia, doznajemo da je rukopis u dva sveska »Manoscritto pergamenato del Grande dizionario trilingue di Ivan Tanzlingher« zapisan 29. 11. 1952. s ulaznim brojem 4484, inv. br. 2397, nabavljen sredstvima talijanskoga Ministarstva za znanost akad. g. 1952./1953. s procjenom od 100.000 Lit.⁹⁹ S unutarne strane naslovnice I. i II. sveska nalazi se natpis: *ex libris di Giuseppe Praga*, a u prvome svesku nalazi se i izrezak iz knjižarskoga kataloga¹⁰⁰ na temelju kojega se može rekonstruirati put kojim je prošao rukopis: nakon što je rukopis prestao biti vlasništvo obitelji Filippi zbog ratnih prilika, vjerojatno ga je na nekoj aukciji antikviteta kupio Giuseppe Praga, također Zadrani, ugledni povjesničar i bibliofil, koji je zajedno s Croniom osnovao i bio prvim predsjednikom *Società dalmata di storia patria*. Ne čudi stoga što je Cronia od zadarskoga prijatelja kupio to vrijedno djelo i tako obogatio biblioteku Instituta za slavensku filologiju u Padovi.¹⁰¹

Dakako, nije trebalo dugo čekati da se znanstvenici u Padovi pozabave tim vrijednim djelom te je predstojnica Katedre za slavistiku Jolanda Marchiori (1959.), svega 6 godina nakon Matića, objavila iscrpnu studiju o Tanzlingherovu rukopisu. Nakon toga je Alberto Cronia iste godine predstavio njezin rad o rukopisu u Accademia Patavina te je tako djelo postalo prepoznato u znanstvenoj javnosti.

U opširnoj studiji Jolanda Marchiori (1959.) prvi put detaljno upoznaje talijansku znanstvenu javnost sa sadržajem velikoga dvosveščanoga Tanzlingherova rukopisa, kao i s njegovim podrijetlom, dakle, ponovno spominje i analizira sve već spomenute autore (Ferrari Cupilli, Urlić, Matić) koji su o tome pisali, ali nisu imali uvid u manuskript. Marchiori navodi i integralni transkribirani

⁹⁹ V. Benacchio (rad u tisku).

¹⁰⁰ Na isječku, nakon broja 513, koji se očito odnosi na katalog, nalazi se ime autora i naslov te sljedeći opis: »2 grossi volumi in folio di complessive pp. in carta mano pesante, curiosa opera interamente manoscritta in una bellissima legatura tutta pergamena, 2 tasselli«.

¹⁰¹ Kao što je poznato, Katedra za serbokroatistiku što ju je ustanovio Cronia, bila je prva takve vrste u Italiji. Valja napomenuti da u toj biblioteci postoje i druga vrlo vrijedna rukopisna djela, hrvatska i srpska, također iz biblioteke *ex libris* Giuseppea Prage.

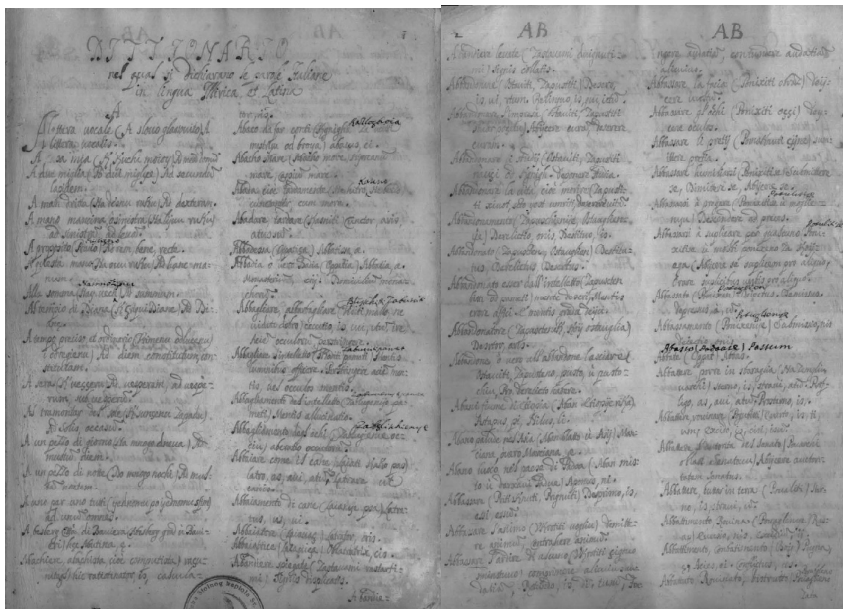
Tanzlingherov predgovor (na koji se u ovome radu referiramo, v. 2.) s podacima o Tanzlingherovim izvorima, osvrće se na njegov jezik i drži da Tanzlingher nijednom narječju ne daje neku posebnu prednost. Međutim, u ekvivalentima – sinonimima talijanskim natuknicama, najčešće daje prednost štokavskim potvrđama (ikavsko-jekavskima), a potom čakavskima, a pojavljuju se i kajkavski leksemi (iz Habledičeva rječnika). Osvrće se na njegovu grafiju, za koju drži da je uglavnom ista kao i u starih dalmatinskih pisaca od kraja 15. stoljeća naovamo. Marchiori donosi 237 talijanskih natuknica s transkribiranim hrvatskim ekvivalentima i, ponukana Matičevom usporedbom leksema s potvrđama iz Akademijina rječnika, također utvrđuje (tada ARj još nije bio završen, tiskan je 71. svezak do riječi *svezati*) da postoji velik broj leksema koji u ARj nisu potvrđeni. Stoga je autorica s pravom zaključila da je Tanzlingherov rječnik »un *repertorium* di considerevole importanza ... e la storia della lingua serbo-croata ne è vivamente cointeressata«, što je doista bio poziv da se s rukopisom nešto učini. To se i ostvarilo nakon 50 godina kada smo dobili digitalizirani oblik rječnika koji je dostupan svekolikoj znanstvenoj javnosti (v. 2.).

Hrvatskoj jezikoslovnoj javnosti prvi je put u radu Bockholt – Meštrović – Vajs (2001.) prikazan nepoznati dvojezični rječnik *Vocabolario Italiano ed Illirico* iz 1699. g. koji se danas čuva u Londonu u Britanskoj nacionalnoj knjižnici (br. 10.360). Osnovni podatci o grafiji rječnika prikazani su u radu u kojem se obrađuju fitonimijske potvrde iz toga rječnika (v. Vajs 2002.) i uspoređena je s grafijom u zagrebačkome rukopisu iz 1679. To je rukopis koji tek valja proučiti, budući da se ni u oporuci, ni u dosadašnjim studijama dvojezični rječnik nije nigdje spominjao.

U želji da se dobiju osnovne informacije o sličnostima i razlikama u pisanju pojedinih slova te o odabiru talijanskih riječi na lijevoj strani i broju hrvatskih ekvivalenata i njihovim poklapanjima u četirima dosada poznatim rukopisima, uspoređuje se prvih 100-ak natuknica (v. 5. 1.).

5. Zadarski rukopis – opis

Kao što smo u uvodu naznačili, godine 2009. naišli smo na još jedan rukopisni rječnik, koji se u zadarskoj Biblioteci Stolnoga kaptola Sv. Stošije vodi kao Tanzlingherov rukopis (iako se u uvezanom primjerku rječnika nigdje ne nalazi njegov potpis), ali po načinu prezentacije građe, odabiru latinskih natuknica i hrvatskih ekvivalenata, nedvojbeno je riječ o još jednom primjerku Tanzlingherova rječnika. O tome je li riječ o autografu ili nečijem prijepisu ostavljamo grafolozima kao, uostalom, i ostale primjerke rječnika.

- Rukopis se čuva u Biblioteci Stolnoga kaptola Sv. Stošije, Zadar (sign. 2891)
- naslov: *Dizionario nel qual si dichiarano le parole Italiane in lingua Illirica et Latina* (bez naznake autora i godine)
- rječnik je trojezičan: talijansko-hrvatsko-latinski
- jedan svezak
- format uveza: 32 x 22 cm; stranica 21 x 31 cm; debljina sveska 2 cm na kraju uvezanoga rječnika, s unutrašnje strane korica, piše: »Dao uvezati don Pavao Kero 1987. kod gospodina Stele u Zadru Don Pavao Kero«
- opseg: 159 listova; na 152. listu počinje latinsko-hrvatski abecedni popis riječi nečitkim rukopisom (rječnik: 298 str. + 17 str.; naznaka je paginacije do 77. stranice)
- tekst je ispisan na obje strane u dva stupca od 35 do 39 redaka (s velikim brojem dopisanih riječi i umetaka).

Kada se otvore korice uvezanoga rukopisa, na slobodnom listu (pismu) veličine 14 x 18 cm nalazimo rukom napisan sljedeći tekst, *recto*:

»*Frontespizio*
Vocabolario
di tre nobilissimi linguaggi
Italiano, Illirico ed Latino
con l'aggiunta di molte erbe semplici e termini militari
raccolto
del molto reverendo Sign
D. Giovanni Tanzlingher
Dottor e Canonico di Zara
Dedicato

NB. Alla seconda pagina o meglio terza segue una prefazione
Alla terza o meglio sesta pagina sta scritto
Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi
Italiano, Illirico e Latino
raccolto«

(U lijevome kutu istoga lista drugim je rukopisom dodano:

»Estratto dall'opera stessa dalla gentilezza del sign. dottor Natale Filippi, dicembre 1868. Possessore dell'opera«)¹⁰²

i verso, slijedi nastavak teksta:

»*dal molto reverendo Sign.*
Dott. Giovanni Tanzlingher Dottore e Canonico
di Zara
1699.

A, prima lettera, perché più agevolmente s'esprime, è lettera vocale. § Az, slovo glassovito
§ A littera vocalis.
A casa mia. § K' kucchi moyoy. K' hizi moyoy § Ad meam domum.
A due miglia. § K' duyem tissucchiçam § Ad
secundum lapidem. ...
etc.

¹⁰² »Izvučeno (prepisano) iz samoga djela ljubaznošću g. dr. Natalea Filipija, prosinac 1868., vlasnika djela.«

Abbaco, libretto da far conto. § Brooinik, Raçunyĳ § Abbacus.
Abbachista, § vedi Abbachiere.
Abbaco mare. § Abaçko more § Hyrcanum.
et«.

Što nam govori navedeno pismo? Kome su to pismo i podatci bili upućeni?

Teško je nešto tvrditi, ali vjerojatno je bilo napisano onda kada je u Tanzlingherovoj ostavštini pronađen i zadarski primjerak rječnika, a znalo se je i za primjerak u obitelji Filippi. Pretpostavljamo da je na nečiji upit Natale Filippi (1823.–1873.), sin oca Giovanija Giuseppea Filippija, jedan od potomaka istaknute zadarske porodice Filippi¹⁰³, poslao podatke o naslovu rukopisnoga rječnika i natuknicama s prve stranice, koji je tada (1868. g.) bio još u posjedu njegove obitelji. To zaključujemo iz rečenice koja je dodana drugom rukom (v. bilj. 102). Ono što se u pismu navodi točan je podatak o naslovu rukopisa i tekstu natuknica iz prvoga i drugoga stupca prve stranice primjerka rukopisa, koji se danas čuva u Padovi (v. slika 1. 2.).

Sam rukopis rječnika vrlo je uredan do 13. stranice, iako i na njima ima nahnadno dodanih riječi tamnijom tintom, no ostatak rukopisa manje je uredno

¹⁰³ Ukratko navodimo genealoško stablo zadarske porodice Filippi, čije se javno djelovanje proteže kroz četiri generacije, od 18. do 20. stoljeća:

1. Giovanni Filippi (podatci o životu iz 1751.); sinovi: Carlo Filippi i Pietro Filippi (pravobranitelj pri uredu gener. providura za Dalmaciju, † 1806.).

2. Giovanni Giuseppe F. (1787.–1851.), sin Pietrova, bio je šef Ureda za javne objave (*Ufficio delle pubbliche notificazioni*). Obiteljsko je bogatstvo uvećano ženidbom s Chiarom Fondra Ferra 1819. Osim nekretnina, obitelj je preko G. Giuseppeova punca Pietra Natala Fondra Ferre došla u posjed iznimno vrijednog arhivskog materijala iz prošlosti Zadra i Dalmacije. Bio je dugogodišnji član, a povremeno i predsjednik Crkvinarstva katedrale i glavni promicatelj (prema C. F. Bianchiju) kulta sv. Anastazije, te obnovitelj crkve zaslužan za povećanje njena bogatstva i sjaja. Njegovi sinovi Natale i Donato također su bili zaslužni članovi Crkvinarstva ('crkveni odbor, koji s upraviteljem crkve upravlja crkvenom imovinom'); Natale F. (1823.–1873.) u potpunosti je naslijedio oca Giovannija Giuseppea. Diplomirao je pravo u Padovi 1847. i cijeli se život bavio odvjetništvom. Izgleda da nije imao djece.

3. Donato F. (1832.–1912.) bio je zemljoposjednik i vlasnik više kuća u Zadru i okolici. Nije se poput brata politički angažirao i njegove društvene aktivnosti vezane su uz Crkvinarstvo zadarske katedrale i društvo „Teatro nuovo“. 1906. prodaje obiteljsku zbirku goblena i novac namjenjuje za obnovu stropa u dijelu katedrale. U braku s Marijom Hilsberg de Hilsberg imao je troje djece: kći Natalija je umrla kao dijete između 1888. i 1890., zatim Alessandra, r. 1874. i

4. Giovanni Giuseppe F. (1862.–1900.) oženio je Ester Fenzi s kojom je 1895. dobio sina: Natale (Lino) (1895.–1959.); predavao je prirodopis u Učiteljskoj školi u Zadru i bio je kustos u Prirodoslov. muzeju. 1943. je emigrirao u Italiju i do smrti 1959. živio u Veneciji, gdje i danas žive potomci te obitelji. Dugo se vjerovalo da je knjižnica obitelji Filippi uništena tijekom bombradiranja Zadra 1944., no Arhiv u Zadru došao je u posjed fonda koji je inventiran 1955. g., koji je očito bio evakuiran u Italiju (citirano prema podacima što ih je za zadarski Arhiv sakupio Miroslav Granić).

pisan, na mjestima s izrazitim tintanim mrljama. Na mnogim mjestima u rječniku nakon talijanske natuknice na mjestu hrvatske riječi nalazi se prazno mjesto unutar zagrada¹⁰⁴. Na kraju rječnika nalazi se latinsko-hrvatski popis riječi koji je gotovo u potpunosti nečitak.

Za ovu priliku smatramo da će se sadržajno rječnik moći najbolje sagledati kroz usporedbu s ostalim rječnicima, kao što se prikazuje u (5. 1.). Zagrebački i zadarski primjerak rječnika, što se tiče formata, broja natuknica i načina obradbe pokazuju znatne sličnosti.

1. Naslov rječnika: iako je u zagrebačkom primjerku nepotpun zbog otrgnutog dijela lista, po onome što je vidljivo, identičan je: *Dizionario nel qual si dichiarano le parole Italiane in lingua Illirica et Latina*, ali bez naznake godine.

2. Broj stranica samoga teksta rječnika je približan: 298 (zadarski) prema 320 (zagrebački) te dodatci koji su različita sadržaja.

3. Tekst je pisan s obje stranice lista u dva stupca, jedino u zadarskome, budući da je veća visina stranice, stupci imaju više redaka.

4. Posljednje natuknice u zagrebačkome su: *zuffo*, *zuppa*, *zurlo* i *zuzzara*, a zadarski završava sa *zuffo*;

5. Tekst rječnika pokazuje veliku sličnost i podudarnost i u talijanskim i u hrvatskim i u latinskim potvrdama sa zagrebačkim, ali nije identičan, a postoji i razlika u pisanju fonema /i/ i /j/.

5.1. Sinoptički prikaz dosada poznatih rukopisa

Oznake:

√ = naknadni upis (zagrebački i zadarski rkp.)

??? = nedostaje zbog oštećenja lista (zagrebački rkp.)

... = u rječniku nema natuknice

[?] = nečitko slovo ili cijela riječ.

Padovanski	Londonski	Zagrebački	Zadarski
A, prima lettera, perché più agevolmente s'esprime, è lettera vocale. <i>Az, slovo glassovito.</i> A littera vocalis.	...	A lettera uocale. <i>Az sclouo glassovito.</i> A littera uocalis.	A lettera uocale. <i>A slouo glassovito</i> A littera uocalis.

¹⁰⁴ Usp. u 5. 2. u navođenju hrvatskih potvrda za tal. natuknicu *matematica*.

A casa mia. <i>K'kucchi moyoy.</i> <i>K'hizi moyoy.</i> Ad meam domum.	A casa mia – <i>K'kucchi moijoj.</i> <i>K'hizi moijoj.</i> <i>K'hixi moijoj.</i>	A casa mia. <i>K'Kuchi moiyo.</i> Ad meam domum.	A casa mia. <i>K'Kuchi moiyo.</i> Ad meam domum.
A due miglia. <i>K'duyem tissucciçam.</i> Ad secundum lapiem.	À due miglia. <i>K'dvijem tissucciçam.</i>	A due miglia. <i>K'duyu milia.</i> <i>√tissuchiça.</i> <i>Do duy miglie.</i> Ad secundum lapiem.	A due miglia. <i>Po dui miglye.</i> Ad secundum lapidem.
A mano dritta. <i>Nà descnò.</i> <i>Na descnu.</i> Ad dexteram.	À mano dritta. <i>Nà descno.</i> <i>Na descnu.</i>	A man dritta. <i>Na descnu ruku.</i> Ad dexteram.	A mano dritta. <i>Na desnu ruku.</i> Ad dexteram.
A mano mancina, a mano manca. <i>Na lyvu.</i> <i>Na lyvo.</i> Ad laevam. Ad sinistram	À mano sinistra. <i>Na lijvo.</i> <i>Na lijvu.</i>	A mano mancina. <i>Na lyuu ruku.</i> Ad laeuam. Ad sinistram	A mano mancina, ò sinistra. <i>Na lijuu ruku.</i> Ad sinistram. Ad laeuam.
A proposito. <i>Podobnò.</i> <i>Prauo.</i> <i>Prijlično.</i> Ad rem. Bene.	À proposito. <i>Podobnò.</i> <i>Pravo.</i> <i>Prijlično.</i>	A proposito. <i>Podobno.</i> <i>Pryličnò.</i> Ad rem. Bene.	A proposito. <i>Prauo.</i> <i>√Prijlično.</i> Ad rem. Bene. Rec- te.
A questa mano. <i>Na ouu ruku.</i> Ad hanc manum.	À questa mano. <i>Na ovù ruku.</i>	A questa mano. <i>Na ouu ruku.</i> Ad hanc manum.	A questa mano. <i>Na ouu ruku.</i> Ad hanc manum.
Alla somma. <i>Nad suè.</i> <i>Nada suè.</i> <i>Nayvecch.</i> <i>Namnoxinu.</i> Ad summum.	Alla somma. <i>Nad sve.</i> <i>Nada sve</i> <i>Naijvecch.</i> <i>Na mnoxinu.</i>	Alla somma. <i>Na mnoxynu.</i> <i>Nayuecch.</i> Ad summum.	Alla somma. <i>Nayuecch.</i> <i>√ Na mnozijnu.</i> A summum.
A tempo preciso, ed ordinario. <i>Na rok.</i> <i>Nà rook.</i> <i>Na uryyme odlučeno.</i> Ad diem constitutam.	À tempo preciso, et ordinario. <i>Na rok.</i> <i>Na rook.</i> <i>Na vvirjme odlučeno.</i>	A tempo preciso, et ordinario. <i>Na rook.</i> <i>Na uryyme odlučeno.</i> Ad diem constitutam.	A tempo preciso, et ordinario. <i>Vrimenu odlucenu i</i> <i>odregienu.</i> Ad diem constitu- tum, constitutam.
Al tempio di Diana. <i>K'hramu Zoorņice.</i> <i>K'Çarkui Zoorņice.</i> Ad Dianae phanum.	Al Tempio di Di- ana. <i>K'hramu Zoorņice.</i> <i>K'Çarkvi Zoorņice.</i>	Al tempio di Diana. <i>K'Çryqui Diane.</i> Adianae phanum.	Al tempio di Diana. <i>K'Çriqui Diane.</i> Ad Dianae.

A sera. <i>K'ueçerù.</i> <i>K'mraakù.</i> <i>Pod ueçer.</i> Ad vesperam.	À sera. <i>K'veçerù.</i> <i>K'mraaku.</i> <i>Pod veçer.</i>	A sera. <i>K'ueçeru.</i> Ad uesperam.	A sera. <i>K'ueççeru.</i> Ad uesperum, sub uesperum.
Al tramontar del sole. <i>K'zaapadu.</i> <i>K'sunçenomu zaaadu.</i> Ad solis occasum.	Al tramontar del sole. <i>K'zaapadu.</i> <i>K'sunçenomu zaapadu.</i>	Al tramontar del sole. <i>K'sunçenomu Zapadu.</i> Ad solis, occasum.	Al tramontar del sole. <i>K'sunçenu Zapadu.</i> Ad solis, occasum.
A un pezzo di giorno. <i>Na kus dneva.</i> Ad multum diem.	À un pezzo di giorno. <i>Na kus dneva.</i>	A un pezzo di giorno. <i>Na kus dneua.</i> Ad multum diem.	A un pezzo di giorno. <i>Na mnogo dneua.</i> Ad multum diem.
A un pezzo di notte. <i>Na kus nocchi.</i> Ad multum noctis.	A un pezzo di notte. <i>Na kus nocchi.</i>	??? pezzo di notte <i>Na kussu nocchi.</i> Ad multum noctis.	A un pezzo di notte. <i>Do mnogo nochì.</i> A multum noctem.
...	A uno per uno tutti <i>Ijednomu po Ijednomu slim??</i> Ad unum omnes
...	Abesberg Città di Bauiera <i>Abesberg grad ù Bauieri.</i> haec Abutina, ae.
Abbacchiare , batter con bastone. <i>Togliogati</i> .(sic!) <i>Natambakati.</i> Decutere.	Abbacchiare , batter con bastone. <i>Togliagati.</i> <i>Natambakati.</i>	Abbacchia....	...
Abbachiere. <i>Raçunitegl.</i> <i>Broyaaç.</i> Ratiocinator.	Abbachiere. <i>Raçunitegl.</i> <i>Broiijaaç.</i>	??? <i>Raçunitegl.</i> Raciocinator.	Abachiere, abachista , cioè computista <i>Raçunitegl.</i> Hic ratiotinator, ca[?]ulatur
Abbaco , libretto da far conto. <i>Brooinik.</i> <i>Raçunyk.</i> Abbacus.	...	Abaco ...	Abaco da far conti. <i>Kgnigha za ucitti.</i> <i>√razlogh broia[?]</i> Abacus.
Abbachista , vedi Abbachiere.	Abbachista , vedi Abbachiere.	Abbachi ??? ???	–

Abacco mare. <i>Abacco more.</i> Hyrcanum.	Abacco mare. <i>Abacco more.</i>	Abaco??? ???	Abacho Mare <i>Abacho more.</i> Hyrcanum mare, Caspium mare
Abbada, tardamente. <i>Karscmaçnò.</i> <i>Sclabbò.</i> <i>Blaaznò.</i> <i>Tihò.</i> <i>Kascnò.</i> <i>Odmiglyavò.</i> <i>Odmiglyauò.</i> <i>Kascniuostnò.</i> <i>Po nauoglnò.</i> <i>Polagahnò.</i> <i>Bezhitrostnò.</i> <i>Kascnyahnò</i> Cunctanter. Cum mora.	Abbada, tardamente. <i>Karscmaçnò.</i> <i>Sclabbo.</i> <i>Blaazno.</i> <i>Tiho.</i> <i>Kascno.</i> <i>Odmiglyavo.</i> <i>Odmiglyavno.</i> <i>Kascnijvostno.</i> <i>Pò navoglnò.</i> <i>Polagahno.</i> <i>Bezhitrostno.</i> <i>Kascnijahno.</i>	Abada, tard??? ??? Cum mora???	Abada cioè tardamente. <i>Ne hitro.</i> <i>Ne berzo.</i> <i>√Kascno.</i> Cunctanter. Cum mora.
Abbadare, poner mente. <i>Pomgniti.</i> <i>Prighledati.</i> <i>Paziti.</i> <i>Puditi.</i> <i>Ghledati.</i> <i>Poomniti.</i> Observare.	Abbadare, poner mente. <i>Pomgniti.</i> <i>Prig-</i> <i>hledati.</i> <i>Paziti.</i> <i>Puditi.</i> <i>Ghle-</i> <i>dati.</i> <i>Poomniti.</i>	Abadare, poner m??? ??? ???	Abadare, tardare. <i>Kasniti.</i> Cunctator, aris, atus, um.
...	...	Abadare, tardare Ka??? ???	...
Abbadessa. <i>Oppatiça.</i> Abbatissa. Antistita.	Abbadessa. <i>Oppatiça.</i> <i>Gospoija od</i> <i>monastiera.</i> Abbatissa	Abbadessa. <i>Oppattiça.</i> Abbatissa ???	Abbadessa. <i>Oppatiça.</i> Abbatissa, ae.
Abbadia, Badia. <i>Oppatia</i> Abbatia. Monasterium. Domicilium. Coenobium monachorum.	Abbadia, Badia. <i>Oppatja.</i> Abbatia.	Abbadia, Badia <i>Oppatia.</i> Abbatia, ??nasterium, ij. Domicilium monacorum.	Abbadia ò uero Badia <i>Oppatia.</i> Abbatia, ae, Monasterium, erij. Domicilium monachorum.

<p>Abbagliamento, l'abbagliare. <i>Blijschyenyè.</i> <i>Pooblaačenyè.</i> <i>Poulaačenyè.</i> <i>Zablyschenyè.</i> <i>Zascnytyenyè.</i> <i>Prisnijchyenyè.</i> <i>Osclypglyenyè.</i> Obumbratio. Allucinatio.</p>	<p>Abbagliamento, l'abbagliare. <i>Blijschijenije.</i> <i>Pooblaačenije.</i> <i>Povlaačenyjè.</i> <i>Zascnijtijenije.</i> <i>Zablijschijenijè.</i> <i>Prisnijchijenijè.</i> <i>Osclijpglijenijè.</i></p>
<p>Abbagliare, l'effetto che fa il sole, quandoferisce negli occhi. <i>Blijschiti.</i> <i>Zabglyschiti.</i> <i>Poulaaçiti.</i> <i>Prisnytiti.</i> <i>Zascnijtiti.</i> <i>Pooblaçiti.</i> <i>Osclypiti.</i> Caecutire. Oculorum aciei tenebras obducere.</p>	<p>Abbagliare, l'effetto che fa il sole, quandoferisce negli occhi. <i>Blijschiti.</i> <i>Zabglyschiti.</i> <i>Povlaaçiti.</i> <i>Pooblaçiti.</i> <i>Prisnijtiti.</i> <i>Zascnijtiti.</i></p>	<p>Abbagliare. <i>Blijschiti.</i> √<i>Zascnititi.</i> √<i>Zablyschiti.</i> Cecutio, tis.</p>	<p>Abbagliare, abbarbagliare. <i>Uiditi malo, ne uiditi dobro.</i> √<i>Blijschitti.</i> <i>Zabussiti.</i> Cecutio, is, iui, itum, ire, Acie[?] oculorum perstringere.</p>
<p>Abbagliare l'intelletto. <i>Otuupiti pamet.</i> <i>Zabussiti.</i> <i>Otuupiti razum.</i> Luminibus officere mentis. Perstringere aciem mentis.</p>	<p>Abbagliare l'intelletto. <i>Otuupiti pamet.</i> <i>Otuupiti razum.</i> <i>Zabussiti.</i></p>	<p>Abbagliare l'intelletto <i>Vtupiti.</i> √<i>Tupiti.</i> √<i>Zascinititi pamet.</i> √<i>Otuupiti razum.</i> Luminibus officere mentis. Perstringere aciem mentis.</p>	<p>Abbagliare l'intelletto <i>Skoriti pamet.</i> √<i>Zabussiti pamet.</i> Mentis luminibus officere. Perstringere aciem mentis, uel oculos mentis.</p>
<p>Abbagliamento dell'intelletto. <i>Otuupglyenyè razuma.</i> <i>Zascuenutyè.</i> <i>Otuupglyenyè pameti.</i> <i>Zabussenyè.</i> <i>Tupost.</i> <i>Suludost pameti.</i> Mentis hallucinatio.</p>	<p>Abbagliamento dell'intelletto. <i>Otuupglyenije razuma.</i> <i>Otuupglyenije pameti.</i> <i>Tupost.</i> <i>Suludost pameti.</i> <i>Zabussenyè.</i></p>	<p>Abbagliamento del intelletto. <i>Zablischienye.</i> √<i>Tupost.</i> √<i>Budalost.</i> <i>Tupglienye pameti.</i> √<i>Suludost.</i> Mentis hallucinatio.</p>	<p>Abbagliamento del intelletto. <i>Zablugenije pameti.</i> √<i>Zabussenyè pameti.</i> Mentis hallucinatio.</p>
...	...	<p>Abbagliamento degli occhi √<i>Zasuitiesie.</i> <i>Zablischienye oçciu.</i> Aberratio oculorum.</p>	<p>Abbagliamento degli occhi. <i>Zablugenie occiu.</i> √<i>Zabglischienye.</i> Aberatio oculorum.</p>

Abbaiare , come il cane, latrare. <i>Layati.</i> <i>Çeukati.</i> Latrare.	Abbaiare , latrare. <i>Layati.</i> <i>Çeukati.</i>	Abbaiare come il cane. <i>Laiati.</i> Latro, as.	Abbaiare come il cane. <i>Laiati kako pas.</i> Latro, as, aui, atum. Latrare ut canis.
Abbaiamento. <i>Layanyè.</i> <i>Çeukanyè.</i> Latratus.	Abbaiamento. <i>Laijanijè.</i> <i>Çeukanije.</i>	Abbaiamento. <i>Layanyè.</i> √ <i>Çeukanyè.</i> Latratus, us, ui.	Abbaiamento di cane. <i>Laianyè psa.</i> Latratus, us, ui.
Abbaiatore , che abbaia. <i>Layauaç.</i> <i>Çeukavaç.</i> Latrator.	Abbaiatore. <i>Layauaç.</i> <i>Çeukavaç.</i>	Abbaiatore. <i>Laiaua.</i> Latrator, oris.	Abbaiatore. <i>Laiauaç.</i> Latrator.
Abbaiatrice. <i>Layaviça.</i> <i>Çeukaviça.</i> Quae latrat, latrans.	Abbaiatrice. <i>Laijaviça.</i> <i>Çeukaviça.</i> Latratrix.	Abbaiatrice. <i>Laiaviça.</i> Oblatratrrix, cis.	Abbaiatrice. <i>Laiaviça.</i> Oblatratrrix, cis.
Abballare , far balle. <i>Savitti.</i> <i>Smotatti</i> Colligare. Struem rerum circumvestire.	Abballare , far balle. <i>Savitti.</i> <i>Smotatti.</i>	Abballare. <i>Klupciti.</i> <i>Motatti.</i> Conuoluo.	...
A bandiere spiegate. <i>Zastauami razghijbanimi.</i> <i>Zastavami razstartimi.</i> <i>Zastavama odghijbanimi.</i> <i>Zastavami razujjtima.</i> Signis displicatis.	A bandiere spiegate. <i>Zastavami razghijbanimi.</i> <i>Zastavami razstartimi.</i> <i>Zastavama odghijbanimi.</i> <i>Zastavami razvijtima.</i>	A bandiere spiegate. <i>Zastauami razghybanimi.</i> Signis displicatis.	A bandiere spiegate. <i>Zastauami rastartimi.</i> Signis displicatis.
A bandiere levate. <i>Zastavama napeetima.</i> <i>Zastavama uzdvighnutima.</i> <i>Zastavami osujjtima.</i> Signis collatis.	A bandiere levate. <i>Zastavama napeetima.</i> <i>Zastavama uzdvighnutima.</i> <i>Zastavami osvijtima.</i>	A bandiere leuate. <i>Zastauami (vz)duighnutimi.</i> Signis collatis.	A bandiere leuate. <i>Zastauami duighnutimi.</i> Signis collatis.
Abbandonamento , l'abbandonare. <i>Ossamglyenyè.</i> <i>Zapuustyenyè.</i> <i>Puustyenyè.</i> <i>Izvitrenyè.</i> <i>Ostaauglienyè.</i> Destitutio. Neglectio. Derelictio. Desertio.	Abbandonamento , l'abbandonare. <i>Ossamglijenijè.</i> <i>Zapuustijenijè.</i> <i>Ostaauglijenijè.</i> <i>Puustijenijè.</i> <i>Izvitrenijè.</i> [nečitka riječ]	Abbandonamento. <i>Zapuschienye.</i> Derelictio, onis.	Abbandonamento. <i>Zapuschienije.</i> <i>Ostaauglijenije.</i> Derelictio, onis. Destitutio, is.

<p>Abbandonare, lasciar per affatto. <i>Ossaamiti.</i> <i>Puustiti.</i> <i>Zabignuti.</i> <i>Zapuustiti.</i> <i>Ostaviti.</i> <i>Zabaaçiti.</i> <i>Izvitriti.</i> Deserere. Destituere. Relinquere.</p>	<p>Abbandonare, lasciar per affatto. <i>Ossaamiti.</i> <i>Zapuustiti.</i> <i>Ostaviti.</i> <i>Puustiti.</i> <i>Zabighnuti.</i> <i>Zabaaçiti.</i> <i>Izvitriti.</i></p>	<p>Abbandonare. <i>Zapustiti.</i> $\sqrt{\text{Spustiti.}}$ $\sqrt{\text{Propustiti.}}$ Desero, is.</p>	<p>Abbandonare. <i>Ostauitti.</i> <i>Zapustiti.</i> Desero, is. ui, rtum. Relinquo, is, qui, ic- tum.</p>
...	...	<p>Abbandonare l'impresa. <i>Ostauiti.</i> <i>Zapustiti stuar poçetu.</i> Abjicere curam. Deserere curam</p>	...
...	...	<p>Abbandonare li studij. <i>Ostauiti.</i> <i>Zapustiti nauçi od</i> <i>kgnigh.</i> Deponere studia.</p>	...
...	...	<p>Abbandonare la uita, cioè morire. <i>Zapustiti xiuot,</i> <i>scto yest umriti.</i> Deserere uitam.</p>	...
<p>Abbandonarsi, las- ciarsi andar senza ri- tegno. <i>Zapuustitise.</i> <i>Zapuustitse.</i> Se abjicere. Prolabi.</p>	<p>Abbandonarsi, lasciarsi andar senza ritegno. <i>Zapuustitse</i> <i>Zapuustitise.</i></p>
<p>Abbandonatamente, senza riguardo, senza ritegno. <i>Ostaunò.</i> <i>Zapuustno.</i> Perdite. Effuse.</p>	<p>Abbandonatamente, senza riguardo, senza ritegno. <i>Ostavno.</i> <i>Zapuustno.</i></p>

<p>Abbandonato. <i>Ossaamyen.</i> <i>Izvitren.</i> <i>Puust.</i> <i>Zabačen.</i> <i>Zapuustyen.</i> <i>Ossamglyen.</i> Desertus. Derelictus. Destitutus.</p>	<p>Abbandonato. <i>Ossaamnijen.</i> <i>Puust.</i> <i>Zapuustyen.</i> <i>Ossamglyen.</i> <i>Zabačen.</i></p>	<p>Abbandonato <i>Zapustien.</i> Derelictus, a, um.</p>	<p>Abbandonato. <i>Zapuscten.</i> <i>Ostauglien.</i> Destitutus. Derelictus. Desertus.</p>
...	<p>Abbandonato essser dall' intelletto. <i>Zapuscten bitti od pameti.</i> Mente deseri. Mentis erore affici. E mentis gradu deijci.</p>
<p>Abbandonatore, che abbandona. <i>Ossamitegl.</i> <i>Ostavitegl.</i> <i>Zapustitegl.</i> <i>Puustitegl.</i> Desertor.</p>	<p>Abbandonatore, che abbandona. <i>Ossamitegl.</i> <i>Ostavitegl.</i> <i>Zapustitegl.</i> <i>Puustitegl.</i> Desertor.</p>	...	<p>Abbandonatore <i>Zapusctenik, koj ostauglia.</i> Des[e]rtor, oris.</p>
...	<p>Abbandone, ò uero all' abbandone lasciare. <i>Ostauiti zapusteno, pusto, ù pustochiu.</i> Pro derelicto habere.</p>
<p>Abbandonevol-mente, abbandonatamente. <i>Ostaunò.</i> <i>Ostaviteglno.</i> <i>Ossamiteglno.</i> <i>Zapustiteglno.</i> Perdite.</p>
...	<p>Abani fiume di Etiopia. <i>Aban Etiopije rika</i> Astapus, pi, Nilus, li.</p>
...	<p>Abano palude nel Asia. <i>Aban blatto ù Asij.</i> Mariciana, ouero Marciana, ae.</p>

...	Abano luoco nel paese di Padoa <i>Aban misto ù darxa- ui Padue.</i> Aponus, ni.
Abbarbagliare , abbagliare; vedi Abbagliare.	Abbarbagliare V. Abbagliare.
Abbarbagliato . <i>Zascnijtyen.</i> <i>Zablijschien.</i> <i>Poulaçen.</i> <i>Pooblaçen.</i> <i>Sclijp.</i> Caecutiens. Hallucinatus.	Abbarbagliato . abbagliato. <i>Zascnijtijen.</i> <i>Zablijschijen.</i> <i>Povlaçen.</i> <i>Pooblaçen.</i>
Abbarbaglio , abbaglio, l'abbarbagliare; vedi Abbagliamento.	Abbarbaglio , abbaglio V. Abbagliamento.
Abbarcare , far massa. <i>Skupiti.</i> <i>Pokuppiti.</i> <i>Harpiti.</i> <i>Tarpati.</i> <i>Natarpati.</i> <i>Skupglyati.</i> Coacervare. Aggerere.	Abbarcare , far massa. <i>Skuppiti.</i> <i>Pokuppiti.</i> <i>Harpiti.</i> <i>Tarpati.</i> <i>Natarpati.</i> <i>Skupglyati.</i> V. Ammassare.
Abbarbicare , l'appiccarsi, che fanno le piante con le lor radici dentro la terra. <i>Xille pruxiti.</i> <i>Priatisè.</i> <i>Uhittitise.</i> Radices agere. Radices figere.	Abbarbicare , l'appiccarsi, che fanno le piante con le lor radici dentro la terra. <i>Xille pruxiti.</i> <i>Priatise.</i> <i>Uhittitise.</i>
Abbarrare , metter sbarra per impedir il passo. <i>Zascesti.</i> <i>Zaprijçiti.</i> <i>Priprijçiti.</i> Viam obsepire, intercludere.	Abbarrare , metter sbarra per impedir il passo. <i>Zascesti.</i> <i>Zaprijçiti.</i> <i>Priprijçiti.</i>

<p>Abbaruffare, confondere, mettere sossopra facendo baruffa. <i>Smeesti.</i> <i>Obsaaniti.</i> <i>Pomeesti.</i> <i>Pomarsciti.</i> <i>Razdruknuti.</i> <i>Bezrediti.</i> <i>Razreediti.</i> <i>Smutiti.</i> Confundere. Perturbare. Volvere.</p>	<p>Abbaruffare, confondere, mettere sossopra facendo baruffa. <i>Smeesti.</i> <i>Obsaaniti.</i> <i>Pomeesti.</i> <i>Pomarsciti.</i> <i>Razdruknuti.</i> <i>Bezrediti.</i> <i>Razreediti.</i> <i>Smutiti.</i></p>
<p>Abbassagione, l'abbassare. <i>Ponijxenyè.</i> <i>Prighnutyè.</i> <i>Pritisknutyè.</i> <i>Snijxenyè.</i> Depressio. Abjectio. Submissio.</p>	<p>Abbassagione, l'abbassare. <i>Ponijxenije.</i> <i>Prighnutije.</i> <i>Pritisknutije.</i> <i>Snijxenije.</i></p>
<p>Abbassamento, abbassagione; vedi Abbassagione.</p>	<p>Abbassamento V. Abbassagione. Demissio.</p>	<p>Abassamento. <i>Ponyxenyè.</i> $\sqrt{\text{Saghmutyè.}}$ <i>Potuglieny.</i> <i>Priklonstuo.</i> Submissio, nis.</p>	<p>Abassamento. <i>Ponixenije.</i> $\sqrt{\text{Potuglienyè.}}$ Submissio, nis. Deisectio, onis.</p>
<p>Abbassare, chinare. <i>Ponijxiti.</i> <i>Pryghnuti.</i> <i>Prighibati.</i> <i>Pritisknuti.</i> Deprimere. Demittere. Inclinare.</p>	<p>Abbassare, chinare. <i>Ponijxiti.</i> <i>Prijghnuti.</i> <i>Prighibati.</i> <i>Pritisknuti.</i> <i>Snixati.</i></p>	<p>Abbassare. <i>Pritisknuti.</i> <i>Prignuti.</i> Deprimo, is, essi, esse?</p>
<p>Abbassare, declinare, calare. <i>Spuustiti.</i> <i>Saghijbnuti.</i> Deficere. Minui.</p>	<p>Abbassare, declinare, calare. <i>Spuustiti.</i></p>
<p>Abbassare l'animo. <i>Prepastisè.</i> Demittere animum. Contrahere animum.</p>	<p>Abbassare l'animo. <i>Prepastise.</i></p>	...	<p>Abbassare l'animo. <i>Vkrotiti uogliu.</i> Demittere animum, Contrahere animum.</p>

<p>Abbassar l'ardire. <i>Ukrotitse.</i> <i>Ukrotitti.</i> <i>Smyestuo.</i> Comprimere audaciam.</p>	<p>Abbassar l'ardire. <i>Ukrotitse.</i> <i>Ukrotitti.</i> <i>Smijestuo.</i></p>	...	<p>Abbassare l'ardire di alcuno. <i>Vkrotiti çigouo</i> <i>sminstuuo.</i> Comprimere alicuius audatiam. Rotundo, is, di, tum, Foengere audatiam. Contundere auda- tiam alicuius</p>
<p>Abbassar la faccia. <i>Zascraamitse.</i> <i>Ponyxiti obraz.</i> Dejicere vultum.</p>	<p>Abbassar la faccia. <i>Zascraamitse.</i> <i>Ponijxiti obraz.</i></p>	<p>??? ???atise, Pony??? ???ere uultum.</p>	<p>Abassare la facia. <i>Ponixiti obraz.</i> Dejicere uultum.</p>
...	...	<p>??? gl'occhi <i>Ponyxitti oççi.</i> Dejicere oculos.</p>	<p>Abassare gl'occhi. <i>Ponixitti oççi.</i> Deycere oculos.</p>
<p>Abbassare li prezzi. <i>Ponyxiti çynu.</i> <i>Yefeniti.</i> Laxiorem facere annonam.</p>	<p>Abbassare li prezzij. <i>Ponijxiti çijnju.</i> <i>Yefeniti.</i></p>	<p>Abassare li pretij. <i>Ponyxiti çynu.</i> Summittere pretia.</p>	<p>Abassare li pretij. <i>Pomaknuti çijne.</i> Summittere pretia.</p>
<p>Abbassare, umiliarsi. <i>Ponijxitisè.</i> <i>Podloxitisè.</i> <i>Priklonitisè.</i> <i>Poleghnuti.</i> <i>Poklonitisè.</i> Summittere se. Se abjicere.</p>	<p>Abbassare, umiliarsi. <i>Ponijxitise.</i> <i>Podloxitise.</i> <i>Priklonitise.</i> <i>Poklonitise.</i></p>	<p>Abassare humiliarsi. <i>Priklonittise.</i> <i>Ponyxitise.</i> Summittere se. Abjicere se.</p>	<p>Abassare humili- arsi. <i>Ponixitise.</i> Summittere se. Dimittere se. Abjicere se.</p>
...	<p>Abbassarsi à pre- gare. <i>Ponixiti se ù</i> <i>moglienyu.</i> <i>Potulitise.</i> Descendere ad pre- ces</p>
...	<p>Abbassarsi à suplicare per qualcuno. √ <i>Potuliti se.</i> <i>Ponixitise ù molbi</i> <i>ponixeno za kojega.</i> Abjicere se suplicem pro aliquo. Orare suplicibus uerbis pro aliquo.</p>

Abbassarsi. <i>Saghmatisè.</i> <i>Saghnutisè.</i> <i>Prijghnutisè.</i> Se humiliare.	Abbassarsi. <i>Saghmutise.</i> <i>Prijghnutise.</i>	Abbassarsi. <i>Saghnutise.</i> <i>Prighnutise.</i> Vmilio, as	...
Abbassato. <i>Ponijxen.</i> <i>Snijxen.</i> <i>Pryghnut.</i> <i>Saghnaan.</i> <i>Priklonyen.</i> <i>Podloxen.</i> <i>Poleghmuuto.</i> <i>Potuuglyen.</i> Deiectus. Depressus. Demissus.	Abbassato. <i>Ponijxen.</i> <i>Snijxen.</i> <i>Potuuglyen.</i> <i>Pryghnut.</i> <i>Saghnan.</i> <i>Priklonijen.</i> <i>Podloxen.</i> <i>Poleghnut.</i> <i>Potkaxan.</i>	Abassato. <i>Ponyxen.</i> <i>Potuglien.</i> Deiectus, a, um. Demissus, a, um. Depressus.	Abassato. <i>Ponixen.</i> √ <i>Potuglien.</i> Deiectus. Demissus. Depressus, à, um.
...	Abasso. Podaase. Possum.
Abbastanza. <i>Zadovoglnost.</i> <i>Zadovoglstuo.</i> <i>Zadovoglschinà.</i> <i>Zadovoglnò.</i> Sufficienter.	Abbastanza. <i>Zadovoglnost.</i> <i>Zadovoglstvo.</i> <i>Zadovoglschinà.</i> <i>Zadovoglnò.</i>	Abbastanza. <i>Zadouoglstuo.</i>	...
Abbatacchiare, sbatacchiare, battere colo battucchio. <i>Klepessati.</i> <i>Xlopaatati.</i>	...	Abbatacchiare. <i>Klepessati.</i> <i>Kopatati.</i>	...
Abbatacchiare, scuotere i frutti col bastone. <i>Mlaatiti.</i> <i>Mlatiti.</i> <i>Truniti.</i> Pertica ramos. Vulnerare.
Abbate. <i>Oppat.</i> Abbas.	Abbate. <i>Opat.</i>	Abbate. <i>Oppat.</i> Abbas, tis.	Abbate. <i>Oppat.</i> Abbas.

<p>Abattere, mandar a terra. <i>Povaaliti.</i> <i>Povaliti.</i> <i>Oboritti.</i> <i>Bačiti.</i> <i>Obaaliti.</i> <i>Baačiti.</i> <i>Smlaatiti.</i> <i>Razvaliti.</i> Sternere. Prosternere. Dejicere.</p>	<p>Abattere, mandar a terra. <i>Povaaliti.</i> <i>Oboritti.</i> <i>Baačiti.</i> <i>Razvaliti.</i> <i>Obaaliti.</i> <i>Smlaatiti.</i></p>	<p>Abattere, buttar in terra. <i>Poualiti.</i> <i>Razualiti.</i> Sterno, nis.</p>	<p>Abattere, buttar in terra. <i>Poualiti.</i> Sterno, is, strau, um.</p>
...	...	<p>Abattere, porre in sbarraglia. <i>Klasti na zemgliu.</i> √<i>Pobitti.</i> <i>Varchi dolli.</i> <i>Oboritti.</i> Sterno, nis. Profligo, as. Prosterno, nis.</p>	<p>Abattere, porre in sbaraglia. <i>Na zemgliu uarchi.</i> Sterno, is, strau, atum Profligo, as, aui, atum. Prosterno, is.</p>
<p>Abattere, rovinare. <i>Nagarditi.</i> <i>Naruuxiti.</i> <i>Izruuxiti.</i> <i>Nakaazati.</i> <i>Podrijiti.</i> <i>Poduuraatiti.</i> <i>Poscarnuti.</i> <i>Razoriti.</i> <i>Grohnuti.</i> Evertere.</p>	<p>Abattere, rovinare. <i>Nagarditti.</i> <i>Naruuxiti.</i> <i>Izruuxiti.</i> <i>Nakaazati.</i> <i>Podrijiti.</i> <i>Podvvraatiti.</i> <i>Poscarnuti.</i> <i>Razoriti.</i> <i>Grohnuti.</i></p>	<p>Abattere, rouinare. <i>Razuarchi.</i> <i>Pogubitti.</i> <i>Poduuratiti.</i> Euerto, tis.</p>	<p>Abattere, rouinare. <i>Pogubitti.</i> Euerto, is, ti, um Excido, is, cisi, isum.</p>
...	<p>Abattere l' autorità del Senato. <i>Pouarchi oblast Senatouu.</i> Abjicere auctoritatem Senatūs.</p>
...	...	<p>Abattersi, incontrarsi in persona bramata. <i>Suscrittise ù çeqliade pozudyeno.</i> Virum optatum offendere.</p>	<p>Abattersi, cioè incontrarsi in persona bramata. <i>Suscrittise ù ceqliade poxudyeno.</i> Uirum optatum offendere.</p>

...	...	Abbattersi , dal dolore. <i>Smestisë od boli.</i> Frangi dolore.	Abbattersi , dal dolore. <i>Poualitise od zalosti.</i> Frangi dolore.
Abbattimento , l'abbattere. <i>Povaalyenyè.</i> <i>Oborenyè.</i> <i>Baaçenyè.</i> <i>Smlaatyenyè.</i> Eversio	Abbattimento , l'abbattere. <i>Povaalijenije.</i> <i>Oborenije.</i> <i>Baaçenije.</i>
Abbattimento , Battimento; vedi battimento. Battimento , il battere, percuotimento. <i>Klappanyè.</i> <i>Izmlaachyenyè.</i> <i>Kuççenyè.</i> <i>Pokuççenyè.</i> <i>Zakuççenyè.</i> <i>Hruupanyè.</i> <i>Glamaatanyè.</i> <i>Buubanyè.</i> <i>Truupanyè.</i> <i>Izbyanyè.</i> <i>Buubgnanyè.</i> <i>Trepecchyanyè.</i> <i>Trepetanyè.</i> Percussio. Verberatio Battimento di piu cose insieme. <i>Vdaranije od uecchie</i> <i>stuarih skuppa.</i> Colisio, onis.
Abbazia . <i>Oppattovinà.</i> <i>Oppatyà.</i> Abbatia	...	Abbatia . <i>Opatta.</i> <i>Opattouina.</i> Abbatia, ae.	...
Abbattimento , rovinamento. <i>Sattarrenyè.</i> <i>Pogubglyenè.</i> <i>Skonçanyè.</i> <i>Naruuxenyè.</i> Excidium.	Abbattimento , rovinamento V. Rovinamento.	Abbattimento , rouina. <i>Sattarrenye.</i> <i>Pogubglienye.</i> Excidium, ij	Abbattimento , rouina. <i>Pouagljenye.</i> <i>Rasap.</i> Euersio, nis, Excidium, ij

<p>Rovinamento, e ruinamento. <i>Zanaaghlyenyè.</i> <i>Navaalyenyè.</i> <i>Narijpglyenyè.</i> <i>Ozločestyenyè.</i> <i>Sillovanyè.</i> <i>Oborrenyè.</i> <i>Napirranjè</i> <i>Obarascenyè.</i> <i>Nuxdenyè.</i> <i>Zaazolyenyè.</i> <i>Satarreenyè.</i> <i>Byedyenyè.</i> <i>Zagubglyenyè.</i> <i>Razkopaanyè.</i> <i>Razorrenyè.</i> <i>Kuaarenyè.</i> <i>Pustosceenyè.</i> <i>Razsaddanyè.</i> <i>S<a>treenyè.</i> (–)</p>	<p>Rovinamento. <i>Zanaghglijenije.</i> <i>Navalijenije.</i> <i>Narijpglijenije.</i> <i>Sillovanije.</i> <i>Napirranije.</i> <i>Nuxdenije.</i> <i>Zazazolijenije.</i> <i>Satarreenije.</i> <i>Paddanije.</i> <i>Raspaddanije.</i> <i>Pustosceenije.</i> <i>Satreenije.</i> <i>Zagubglijenije.</i> <i>Razkopaanije.</i> <i>Razorrenije.</i> <i>Kvareenije.</i> <i>Pustoscenije.</i></p>	<p>Rouina. <i>Padanye.</i> <i>Rassap.</i> <i>Poghuba.</i> <i>Padgliuost.</i> <i>Poghibal</i> <i>Ruina, nae.</i> <i>Pernicies, ei.</i></p>	<p>Rouina. <i>Rassap.</i> <i>Poguba.</i> <i>Ruina, ae.</i> <i>Pernicies, ei.</i></p>
<p>Abbattimento, combattimento. <i>Boyovanyè.</i> <i>Voiskovanyè.</i> <i>Boy.</i> <i>Poboy.</i> <i>Harvanyè.</i> <i>Byenyè.</i> <i>Zatičanyè.</i> <i>Bussenyè.</i> <i>Narijpglyenyè.</i> <i>Simlaatyenyè.</i> <i>Braan.</i> <i>Pugna.</i> <i>Proælium.</i> <i>Certamen.</i></p> <p>Combattimento, il combattere. <i>Pobooi.</i> <i>Booy.</i> <i>Byenyè.</i> <i>Boyevaanyè.</i> <i>Zamlatyenyè.</i> <i>Voiskovaanyè.</i> <i>Harvagna.</i> <i>Battyenyè.</i> <i>Harvaanyè.</i> <i>Harvačenyè.</i> <i>Nepopadenyè.</i></p>	<p>...</p> <p>Combattimento. <i>Pobooi.</i> <i>Booij.</i> <i>Bijenije.</i> <i>Bojiovanije.</i> <i>Voiskovaanije.</i> <i>Harvagna.</i> <i>Rattijenije.</i> <i>Harvaačenije.</i> <i>Napopadanije.</i> <i>Buxijanije.</i> <i>Buxija.</i> <i>Bijenije.</i></p>	<p>Abbattimento, combattimento. <i>Haruanye.</i> <i>Boy.</i> <i>Acies, ei.</i> <i>Conflictus, us, ui.</i></p>	<p>Abbattimento, combatimento. <i>Boij.</i> <i>Pugna, ae.</i> <i>Acies, ei.</i> <i>Conflictus, us.</i></p>

<p><i>Buxianyè.</i> <i>Buxyà.</i> <i>Byenyè.</i> <i>Borreenyè.</i> <i>Hartçenyè.</i> <i>Harçenyè.</i> <i>Braan.</i> <i>Boyoruxdyaanyè.</i> Pugna. Certamen. Proelium.</p>	<p><i>Hartçenije.</i> <i>Harçenije.</i></p>		
<p>Abbattuffolare, raccogliere, rassettare, mettere insieme. <i>Skuppiti.</i> <i>Pokuppiti.</i> <i>Pobratti.</i> <i>Sabratti.</i> <i>Sakuppiti.</i> Colligere. Cogere.</p> <p>Raccogliere, per ragunare, adunare, metter insieme. <i>Pobratti.</i> <i>Sabratti.</i> <i>Sakuppiti.</i> <i>Skuppglyati.</i> <i>Skuppiti.</i> <i>Sloxitti.</i> <i>Pokuppiti.</i> Colligere. Cogere. Congregare.</p>	<p>Raccogliere, rassettare. Mettere assieme. <i>Ragunare.</i> <i>Adunare.</i> <i>Pobratti.</i> <i>Sabratti.</i> <i>Sakupiti.</i> <i>Skuppiti.</i> <i>Sloxiti.</i> <i>Pokuppiti.</i></p>		
<p>Abbattuto, rovinato. <i>Povaglyenò.</i> <i>Povaglyen.</i> <i>Poglubyen.</i> <i>Satart.</i> <i>Sattarren.</i> <i>Skonçaan.</i> <i>Naruuxen.</i> <i>Obaalyen.</i> <i>Scmlaatyen.</i> <i>Satreen.</i> <i>Razvarzen.</i> <i>Razoren.</i> <i>Vaseb.</i> Eversus. Prostratus. Dejectus.</p>	<p>Abbattuto, rovinato. <i>Povaglijen.</i> <i>Pogubglijen</i> <i>Satart.</i> <i>Sattarren.</i> <i>Skonçaan.</i> <i>Naruuxen.</i> <i>Satreen.</i> <i>Razvarzen.</i> <i>Obaalijen.</i> <i>Scmlaatijen.</i> <i>Razvaglien.</i> <i>Potlaçen.</i></p>	<p>??? rovinato. <i>Vpadden.</i> <i>Pouaglien.</i> Euesus, a, um</p>	<p>Abbattuto, rovinato. Distrutto. <i>Pouaglienò.</i> <i>Pogubgleno</i> <i>Zatareno.</i> Euersus, a, um. Excisus, a, um.</p>

<p>Abbattuto, afflitto. <i>Dressel.</i> <i>Tuzan.</i> <i>Yadovan.</i> <i>Yaddan.</i> <i>Nevoglyan.</i> <i>Sapplan.</i> <i>Xalostan.</i> <i>Yazuglyan.</i> <i>Yaddovit.</i> <i>Ruyai.</i> <i>Çemeran.</i> <i>Razçuijlyen.</i> <i>Çuylan.</i> <i>Tugovit.</i> <i>Obnevoglyan.</i> Perculsus. Afflictus.</p> <p style="text-align: right;">Afflitto, pieno di afflizione. <i>Zlouoglian.</i> <i>Yaddan.</i> <i>Xalostan.</i> <i>Neuoglyan.</i> <i>Dressel.</i> <i>Yazuglyan.</i> <i>Yaddouan.</i> <i>Kuyai.</i> <i>Tuuzan.</i> <i>Oxalostyen.</i> <i>Kukai.</i> <i>Tuxan.</i> <i>Yaddouaan.</i> <i>Stuuxen.</i> Sollicitus. æger. Mæstus.</p>	<p>Abbattuto, afflitto V. Afflitto.</p> <p style="text-align: right;">Afflitto, ieno di afflizione. <i>Zlovoglijan.</i> <i>Yaddan.</i> <i>Xalostan.</i> <i>Nevoglijan.</i> <i>Yazuglijan.</i> <i>Kuijav.</i> <i>Kukav.</i> <i>Tuxan.</i> <i>Stuuxen.</i> <i>Dressel.</i> <i>Yaddovan.</i> Tuuxan. Oxalostijen.</p>	<p>??to, afflitto. <i>Dressel.</i> √<i>Pouaglien.</i> √<i>Vzneuoglien.</i> <i>Tuzan.</i> √<i>Vçuijglien</i> Perc[?]osus, a, um.</p> <p style="text-align: right;">Afflitto, malinconico. <i>Zlouoglian.</i> <i>Zalostan.</i> <i>Tuuxan.</i> <i>Yadouit.</i> <i>Neuoglian.</i> [?] <i>Ruiau</i> Obneuoglien</p>	<p>Abbattuto cioè afflitto. <i>Pouaglien od zalosti, to yest zalostan.</i> Perculosus, a, um.</p> <p style="text-align: right;">Afflitto, malenconico. <i>Tuzan.</i> <i>Zlouoglian.</i> <i>Zalostan.</i> Afflictus, mestus.</p>
<p>Abbazia; vedi Abbadia.</p>	<p>Abbazia; V. Abbazia</p>		
<p>Abbellare, abbellire, far bello, ornare. <i>Naresciti.</i> <i>Ureesciti.</i> <i>Kittiti.</i> <i>Nakittiti.</i> <i>Kraascniti.</i> <i>Pirgognati.</i> <i>Ukraascniti.</i> <i>Reesciti.</i> <i>Ulyepsati.</i> <i>Kraasciti.</i> <i>Ukraasciti.</i></p>	<p>Abbellire, adornare V. Adornare.</p>	<p>Abbellare uedi Abbellire.</p>	

<p><i>Uscnaaxiti.</i> <i>Uscnaxiti.</i> Exornare. Ornare.</p> <p>Adornare, ornare. <i>Nareesciti.</i> <i>Naghijzdati.</i> <i>Ughijzdati.</i> <i>Reesciti.</i> <i>Ulyepsatti.</i> Ornare. Exornare.</p>	<p>Adornare, ornare. <i>Nareesciti.</i> <i>Naghijzdati.</i> <i>Ughijzdati.</i> <i>Reesciti.</i> <i>Ulijepsatti.</i> <i>Kittiti.</i> <i>Nakittiti.</i> <i>Ureesciti.</i> <i>Kraascniti.</i> <i>Ukraascniti.</i> <i>Kraasciti.</i> <i>Lijepsatti.</i> <i>Ulijepsati.</i> <i>Uscnaxitti.</i></p>		
<p>Abbellimento, l'abbellire. <i>Nareescenyè.</i> <i>Ureescenyè.</i> <i>Kittyenyè.</i> <i>Nakittyenyè.</i> <i>Pirgagnanyè.</i> <i>Kraascenyè.</i> <i>Ukraascenyè.</i> <i>Reescenyè.</i> <i>Ulyepsanyè.</i> <i>Uscnaaxenyè.</i> <i>Kraascenyè.</i> Ornamentum. Ornatus.</p>	<p>Abbellimento, V. Adornamento.</p> <p>Adornamento, ornamento. <i>Nareescenije.</i> <i>Uzghijzdanije.</i> <i>Ureescenije.</i> <i>Rees.</i> <i>Reha.</i> <i>Ureha.</i> <i>Nareha.</i> <i>Ghizjba.</i> <i>Kittijenije.</i> <i>Nakittijenije.</i> <i>Kraascenije.</i> <i>Ukraascenije.</i> <i>Lijepsanije.</i></p>	<p>Abbellimento, ornamento. $\sqrt{\text{Polipglynye.}}$ <i>Vreha.</i> $\sqrt{\text{Vlyepsanye.}}$ <i>Reha.</i> <i>Vrescenyè.</i> Orntamentum, ti.</p>	<p>Abbellimento, cioè ornamento. <i>Vreha.</i> <i>Vres.</i> <i>Vressenyè.</i> <i>Nareha.</i> <i>Naressenije.</i> Ornamentum, i.</p>
<p>Abbellimento, lisciamiento. <i>Gladyyenyè.</i> <i>Pirgagnè.</i> <i>Progladyenyè.</i> <i>Mazanyè.</i> <i>Faitanyè.</i> <i>Ghijzdanyè.</i> <i>Ughladyenyè.</i> <i>Ulyepsanyè.</i> <i>Bilillo.</i> <i>Faitillo xeensko.</i> Fucatus. Candor</p>	<p>Abbellimento, lisciamiento. <i>Gladijenije.</i> <i>Progladijenije.</i> <i>Mazanije.</i> <i>Faitanije.</i> <i>Ghijzdanije.</i> <i>Ughladijenije.</i> <i>Ulijepsanije.</i> <i>Bilillo.</i> <i>Faitillo xeensko.</i></p>	<p>Abbellimento, lisciamiento, sbelletto. Çarglienillo. $\sqrt{\text{Vlyepsanye.}}$ <i>Bilillo.</i> <i>Gladyyenyè xeensko.</i> Fucatus candor et rubor.</p>	<p>Abbellimento, lisciamiento, sbelletto che adoperano le donne. <i>Vres xenski.</i> <i>Bilillo i çarglienillo.</i> Fuscatus candor et rubor.</p>

<p>Abbellire, far bello, adornare vedi abbellare.</p>	<p>Abbellire, adornare V. Adornare</p>	<p>Abbellire, ornare. <i>Resciti.</i> <i>√Vlyepsati.</i> <i>Vresciti.</i> <i>Naresciti.</i> <i>Vkrasciti.</i> <i>Krasciti.</i> Exorno, as, Polio, is.</p>	<p>Abbellire, ornare. <i>Vresiti.</i> <i>Naresiti.</i> Orno, as, aui, atum. Exorno. Polio, is.</p>
<p>Abbellire, piacere, aggradire, giudicar esser bene. <i>Dragobitti.</i> <i>Ugodnobitti.</i> <i>Millobitti.</i> <i>Vuoglit.</i> Arridere. Gratum esse.</p>			
<p>Abbellito, ornato. <i>Nareescen.</i> <i>Ureescen.</i> <i>Nakittien.</i> <i>Reescen.</i> <i>Kraascnyen.</i> <i>Ukraascnyen.</i> <i>Ulyepsan.</i> <i>Uscnaaxen.</i> Expolitus. Excultus. Exornatus.</p> <p>Adornato. <i>Nareescen.</i> <i>Ureescen.</i> <i>Ughijzdan.</i> <i>Naghijzdan.</i> <i>Napraauno.</i> <i>Reescen.</i> <i>Ulyepsan.</i> Exornatus.</p> <p>Ornato, abbellito, vago, adorno. <i>Reescni.</i> <i>Nakittyen.</i> <i>Vreescni.</i> <i>Ukraascen.</i> <i>Nareesceni.</i> <i>Lyepsaani.</i> <i>Ulyepsaani.</i></p>	<p>Abbellito, adornato V. Adornato.</p> <p>Adornato <i>Nareescen.</i> <i>Ureescen.</i> <i>Ughijzdan.</i> <i>Naghijzdan.</i> <i>Nakittijen.</i> <i>Reescen.</i> <i>Kraascnijen.</i> <i>Ukraascnijen.</i> <i>Ulyepsan.</i> <i>Uscnaaxen.</i></p>	<p>Abbellito, ornato. <i>Nareescen.</i> <i>√Vlyepsan.</i> <i>Krascan.</i> Expolitus, a, um, Excultus, a um.</p> <p>Ornato. <i>Nareescen.</i> <i>Sprauan.</i> <i>Krascen.</i> <i>Nakityen.</i> Exornatus</p>	<p>Abbellito, ornato. <i>Vressen.</i> <i>Naressen.</i> Expolitus, a, um, Excultus, a um.</p> <p>Ornato. <i>Narescen.</i> <i>Nakityen.</i> Polité</p>

<p><i>Nareescen.</i> <i>Naghijzdani.</i> <i>Krascni.</i> <i>Ukraasceni.</i> <i>Yahaarni.</i> <i>Uscnaaxeni.</i> Ornatus. Exornatus.</p>			
<p>Abbellito, sbellettato. <i>Ugladyen.</i> <i>Proghladyen.</i> <i>Namazan.</i> <i>Nafaitan.</i> <i>Ulyepsan.</i> <i>Rumen.</i> <i>Obijlyen.</i> <i>Orumenyen.</i> <i>Çarglyen.</i> Infucatus.</p>	<p>Abbellito, sbellettato. <i>Ugladijen.</i> <i>Proghladijen.</i> <i>Namazan.</i> <i>Nafaitan.</i> <i>Ulyepsan.</i> <i>Rumen.</i> <i>Obijlijen.</i> <i>Orumenijen.</i> <i>Çarglijen.</i></p>	<p>Abbellito, sbellettato. <i>Obyglien.</i> √<i>Narudien.</i> √<i>Vlyepsan.</i> <i>Gladak.</i> <i>Carglien.</i> √<i>Namazan.</i> Infucatus, ta, tum.</p>	<p>Abbellito, cioè sbellettato. √<i>Vressen billilom</i>, <i>çarglienillom.</i> Infucatus, a, um</p>

5.2. Zaključci sinoptičkoga prikaza rukopisa

Što možemo zaključiti na temelju ovako sučeljeno prikazanih prvih stotinjak natuknica iz četiriju rječnika?

- Već i površnim pogledom vidimo da su podudaranja među njima u uspostavljanju talijanskih natuknica veća od podudaranja u odabiru hrvatskih istovrijednica.
- Što se tiče stilizacije rukopisa, ne bi se moglo reći da su sva četiri rječnika pisana istom rukom, no, za to je potrebna grafološka analiza.
- Postoje neznatne razlike u pisanju fonema /j/ samostalno i u sljedovima /dj/, /lj/, /nj/. U padovanskom i zagrebačkom rječniku fonem /j/ piše se *y*, a u londonskom i zadarskom *ij*.
- Broj hrvatskih istovrijednica u padovanskom i u londonskom rječniku je uglavnom podudaran, dakle mnogo bogatiji od istovrijednica u zagrebačkom i zadarskom, što i čini da su ti rječnici znatno manjega obima.
- Unatoč podudarnosti hrvatskih istovrijednica u padovanskom (P) i u londonskom (L) rječniku, zamjećuju se razlike u odabiru talijanskih natuknica kod kojih se donose hrvatski ekvivalenti (npr. L nema *Abbattimento*, već samo *Combattimento*, što je u P obrađeno i s.v. *Abbattimento* i s.v. *Combattimento*; L nema *Abbattuffolare*, već *Raccogliere*, što je naznačeno u P kao sinonim za *Abbattuffolare*; P donosi 11 hrvatskih sinonima pod natuknicom *Abbellimento* ‘kićenje’, ‘uljepšavanje’, a L *Abbellimen-*

to upućuje na *Adornamento*, gdje donosi 13 hrvatskih sinonima, a kada sve hrvatske potvrde ujediniamo, dobivamo u konačnici 6 sinonima koji su isti u oba rječnika: *kitjenje*, *krasnenje*, *nakitjenje*, *naresenje*, *ukrasenje*, *uresenje* te još 5 sinonima u P: *krasnenje*, *pirganjanje*, *resenje*, *uljepšanje*, *usnaženje* i 7 sinonima u L: *gizba*, *ljepšanje*, *nareha*, *reha*, *res*, *ugizdanje*, *ureha*, dakle svega 18 sinonima koji svjedoče o velikom bogatstvu jezičnoga izražavanja koje nalazimo u Tanzlingherovim rječnicima.

- Vidimo razlike i u navođenju geografskih imena: *Abani fiume di Etiopia*, *Abano palude nel'Asia* i *Abano luoco nel paese di Padoa*, *Abesberg Città di Bauiera* nalaze se samo u zadarskome rječniku. Istražujući još neke moguće izvore za lijevu stranu Tanzlingherovih rječnika Han Steenwijk nam je skrenuo pozornost i na talijansko-latinski rječnik Pietra Galesinija (1520.–1590.) *Dittionario overo Tesoro della lingua Volgare e Latina*, prvo izdanje 1588., koji je tada bio poznat i imao veći broj kasnijih izdanja, u kojemu se nalaze upravo te potvrde, a nema ih u rječniku della Crusca. Budući da je zadarski rječnik nastao prije padovanskoga i londonskoga, moguće je pretpostaviti da se Tanzlingher u početku služio Galesinijem i da ga je kasnije napustio i uzeo mnogo bogatiji i veći rječnik della Crusca.

U ovome radu ne ulazimo u analizu Tanzlingherova slovoписа, kao ni u analizu leksika u kojem postoji veliko bogatstvo u kontaktnoj sinonimiji u trima narječjima kao i sinonimijsko bogatstvo općenito, koje je gornjim primjerom samo naznačeno. Zaustavimo se na jednoj leksičkoj posebnosti, a to je sustavno prevođenje naziva znanosti koji su, primjerice, u Mikalje posuđenice (Gabić-Bagarić 2010: 122–125), a danas, u suvremenome hrvatskome jeziku poznate kao europeizmi, podrijetlom iz klasičnih jezika. Tanzlingher je, sukladno svojoj težnji, svima kojima je stalo do očuvanja čistoće vlastita jezika, želio pokazati bogatstvo i mogućnost izražavanja domaćom riječju svih pojmova koji se odnose na klasične ili neke nove znanosti te je prema talijanskim nazivima (iz latinskog ili grčkog) tvorio hrvatske nazive koji su sami sebe tumačili (kalkovi, izvedenice, složenice). To je dakako imalo za posljedicu stvaranje velikoga broja neologizama i/ili hapaksa, tj. riječi koji u jeziku nisu zaživjele. Danas bi Tanzlingher bio obilježen kao izraziti purist!

Gornju ćemo tvrdnju ilustrirati nazivima¹⁰⁵ iz raznih znanosti (alkemija, astrologija, filozofija, geografija, geometrija, gramatika, logika, matematika,

¹⁰⁵ Hrvatske se riječi donose u transkripciji (izvorna grafija iz padovanskoga rječnika slijedi u zagradama), a potvrde iz preostala tri rječnika navode se samo u transkripciji (i u originalnoj grafiji gdje je to nužno). Riječi za koje se ne može biti siguran u ispravno čitanje naznačene su [?], a nečitka slova brojem crtica u []. Kao usporedba u bilješkama se navode i potvrde iz Vite-zovićeva rječnika koji je nastajao u isto vrijeme kao i Tanzlingherovi rječnici.

povijest, retorika, teologija i općenito teorija) i njihovim leksičkim poljima polazeći od padovanskoga rječnika (koji je i najopsežniji), upotpunjenih s potvrdoma iz preostala tri rječnika: londonski (L), zagrebački (Zg), zadarski (Zd).

Alchimia, arte di raffinare: *mjedodionica*, *mjedofišćica*

(Myeddodyoniča. Myeddofiščiča)

L: *mjedodionica*

Zg: *midojednica*

Zd: *srebro slito skupno midom čarljenim*

Alchimista, che esercita l'alchimia: *mjedodionik*, *mjedofišćnik*

(Myeddodyonik. Myeddofiščnik)

L: *mjedodionik*, *mjedofiš[ć]nik*

Alchimizzare, esercitar l'alchimia: *mjedodioniti*, *mjedofišćati*

(Myeddodyoniti. Myeddofišchiati)

L: *mjedodioniti*, *mjedofišćati*

Astrologia¹⁰⁶: *zvizdopazja*, *zvjezdostrilina*

(Zuijzdoppazyà. Zuyezdostrillina)

L: *zvjezdopazja*, *zvjezdostrilina*

Zg: *astrologija*, *gananja*

Zd: *astrologija*, *znanje od zvizd nebeskih*

Astrologare: *zvizdopaziti*, *zvizdogonetati*

(Zuijdopaziti. Zuijzdoponeetati¹⁰⁷)

Astrologo, professor d'astrologia¹⁰⁸: *zvjezdopaznik*

(Zuyezdopaznik)

Zg: *zvizdomirac*, *zvizdomir[----]*, *zvizdoznanac*

L: *zvjezdopaznik*, *zvizar*, *zvizdostrilac*

Astrologico, pertinente ad astrologia¹⁰⁹: *zvjezdostriljački*, *zvjezdopazinski*

(Zuyezdostrilyačkij. Zuyezdoopazinski)

L: *zvjezdopazinski*, *zvjezdostriljački*

¹⁰⁶ Vitezović II, 43: *zvezdarstvo*, *zvezdomerstvo*, *zvezdomerje*.

¹⁰⁷ *Lapsus calami* umjesto *Zuijzdogoneetati*.

¹⁰⁸ Vitezović *id.*: *zvezdomerac*, *zvezdomernik*.

¹⁰⁹ Vitezović *id.*: *zvezdomerski*, *zvezdomernički*.

Astronomia, scienza, che tratta del corso del cielo, e delle stelle¹¹⁰: *zvezdopazja*¹¹¹
(Zuyezdoppazyà)

L: *zvezdopazja*

(Logica¹¹², arte di disputare; vedi Dialettica)

Dialettica, logica, arte che insegna contendere, e disputare¹¹³: *razbrača, pribrača, lojka*

(Razbračà. Pribračà. Loykà)

L: *razbrača, pribrača, lojka*

Zg: *lojka*

Zd: (ima natuk. *Dialettica ovvero logica* s otvorenim zagradama bez hrv. potvrde, a s. v. *Logica* navodi *logika*)

Dialettico, sust.: *razibrač, pribrač, razložnik, motrač*

(Razibraaç. Pribraaç. Raazloxniyk. Motraaç)

L: *razibrač, pribrač, motrač, razložnik*

Filosofia scienza di cose naturali, divine od umane¹¹⁴: *ljubka mudrost, naravščina, ljubomudrija, naravna mudrost, mudroljubstvo*¹¹⁵, *motrija*

(Glyubka muudrost. Naaraauschina. Glyubomudryà. Narauna mudrost. Mudroglyubstuò. Motryà)

Zg: *razmotranje*

Zd: *razbitanje[?], razmišljanje[?]*

L: *ljubkamudrost, mudroljubstvo, motrija, naravščina, ljubomudrija, naravna mudrost*

Filosofare, attendere a filosofia, speculare per trovare il vero¹¹⁶: *mudroljubiti, ljubkomudračiti, motrati, naraviti, ljubkoljubiti*

(Mudroglyubiti. Glyubkomudraçiti. Mootrati. Naarauti. Glyubkoglyuubiti)

Zg: *razmotrati, ljubkomudračiti, motrati, ljubkoljubiti, naraviti*

Zd: *razbitrati, razmišljati[?]*

¹¹⁰ Vitezović *id.*: *zvezdoznanstvo*.

¹¹¹ Sve što je vezi sa „zvijezdama“ u ARj (23, 192) su najranije potvrde u Della Belle i Vol-tiggija: *zvezdoslovlje, zvezdoslov(ac), zvezdogled(ac/alac)*.

¹¹² Vitezović II, 269: *razlažnost, mudrogovernost, pravoričnost, mudroričnost*.

¹¹³ Vitezović II, 138: *pravoučje, pravoučnost*.

¹¹⁴ Vitezović II, 374: *mudarstvo, mudroljubstvo, mudrouštvo, mudroznanstvo*.

¹¹⁵ U ARj (7, 127) je *mudroljubstvo* navedeno kao Stullijeva potvrda iz glag. brevijara i tu-mači se kao kalk iz grč.

¹¹⁶ Vitezović II, 347: *mudrovati, mudriti se, učiti se mudarastva, mudroljubovati*.

Filosofante, filosofo, che attende a filosofia: *mudroljubnik, ljubkomudrac, promatrač, razumnik, razmotrač, mudraš, razmotravač, mudrac, naravnik, mudroljubitelj*¹¹⁷

(Mudroglyubnik. Glyubkomudraač. Promotraač. Razumnik. Razmotrač. Mudraas. Razmotravač. Mudrač. Naaraaunik. Mudroglyubitegl)

L: *mudroljubnik, ljubkomudrac, promatrač, razumnik, razmotrač, razmotravac, mudroljubitelj, mudrac*

Zg: *razmotravač, naravnik, ljubkomudrac, naravac, prigovaralac*

Zd: *razbitravac, razmišljavac*

Filosofale, da filosofo, filosofico: *mudroljubski, mudroljubnički, ljubkomudrački, promotrijački, razmotrenički, razmotravčski, motreničski*

(Mudroglyubski. Mudroglyubnički. Glyubkomudraački. Promotryački.

Razmotrenički. Razmotraaučki. Motreničski)

L: *ljubkomudrijački, mudroljubnički, motrijački, naravnički*

Geografia, descrizione di tutte le parti della terra¹¹⁸: *okosvjetščina, svjetomirina*

(Okosuyeetschina. Suyeetomirinà)

L: *okosvjetščina, svjetomirina*

Zg: *zemljopiska (piše xemgliopijska)*

Zd: *zemljopiska (piše zemgliopisča)*¹¹⁹

Geografo¹²⁰: *svitamirnik*

(Suijtamijrnik)

L: *svitamirnik*

Geometria, arte del misurare la terra¹²¹: *zemljivomirina*

(Zemglyuomirrinà)

L: *zemljivomirina*

Zg: *zemljomirka*

Zd: *zemljomirina*

¹¹⁷ Vitezović II, 348: *mudarac, mudroljubac, mudroučnik, mudroznanac, mudrac, mudrič.*

¹¹⁸ Vitezović II, 198: *zemljopisje, zemljopisarstvo.*

¹¹⁹ Vjerojatno lapsus u pisanju *ç* za *k*.

¹²⁰ Vitezović id.: *zemljopis, zemljopisar.*

¹²¹ Vitezović id.: *zemljomerje, zemljomerstvo.*

Geometra, misuratore della terra¹²²: *zemljivomirac*

(Zemglyvomiraç)

L: *zemljivomirac*

Geometrico¹²³: *zemljivomirni*

(Zemglyuomijrni)

L: *zemljivomirni*

Gramatica, arte, che insegna a correttamente parlare, e scrivere¹²⁴: *gramatika, slovstvo*¹²⁵, *slovovnica*

(Gramatikà. Sclooustuò. Sclououniçà)

L : *gramatika, slovstvo, slovovnica*

Zg : *gramatika*

Zd: *gramatika*

Gramaticale, di gramatica, attenente a gramatica: *gramatčniski, slovski*¹²⁶, *slovovski, gramatičanski*

(Gramatčniski. Scloouski. Sclououscki. Gramatičanski)

L: *gramatčniski, gramatičanski, slovovski*

Matematica, scienza intorno alla quantità: *kolikavina, kolikstvina*

(Kolikavinà. Kolikstuinà)

L: *kolikavina, kolikstvina*

Zd: (ima tal. natuknicu, ali u zagradama nedostaje hrvatska riječ)

Matematico, sust.: *kolikavnik, kolikstvenik*¹²⁷

(Kolikaaunijk. Kolikstuenik)

L: *kolikavnik, kolikstvenik*

Zg: *matematik* (slabo čitljivo, pretpostavlja se!)

Rettorica¹²⁸: *blagoričma, blagoričja*

(Blaagoriçma. Blaagoryçyà)

Zg: *blagoričma*

¹²² Vitezović *id.*: *zemljomer, zemljomerac*.

¹²³ Vitezović *id.*: *zemljomerski, zemljomerni*.

¹²⁴ Vitezović II, 202: *pisarstvo, pravopistvo*.

¹²⁵ U ARj (15,600) najranija potvrda za *slovstvo* 'slovnica, gramatika' je iz Stullijeva rječnika.

¹²⁶ U ARj (15,600) navodi se *slovski* kao izvedenica od *slovo* u značenju 'književni, literarni'.

¹²⁷ U ARj (5,205) nalazimo *kolikovac* 'matematik, matematičar', kao potvrdu jednog pisca iz 18. st.

¹²⁸ Vitezović II, 395: *pravoričtvo*.

Zd: *blagogovorenje, izvarstno govorenje*

L: *blagoričma, blagoričja*

Rettoricamente, con rettorica : *blagorečno, blagorično*

(Blaagorečnò. Blaagoričnò)

L: *blagorečno, blagorično*

Zg: *blagorečno, retorički*

Zd: *blagorečno, izvarstnim govorenjem*

Rettorico¹²⁹: *blagorečnik, blagoričnik*

(Blaagorečnik. Blaagoričnik)

Zg: *blagorečnik*

L: *blagorečnik, blagoričnik*

Storia, diffusa narrazione di cose seguite¹³⁰: *kazan 'je, povjest, povist, skazn 'ja*¹³¹,
*pripovist, povjestje*¹³²

(Kaazanyè. Pouyeest. Pouijst. Skaazgna. Pripouijst. Pouyeestyè)

L: *kazanje, povjest, povist, povjestje, skaznja, pripovist*

Storiale, add. di storia: *povjestni, povjestno*

(Pouyeestni. Pouyeestno)

L: *povijestni, povijestno*

Storiale, sust. scrittore di storie: *povjesnik, zgodopjesnik*

(Pouyeescnijk. Zgoddopyeesnik)

Storico, sust. scrittore di storia¹³³: *vidnopjesnik, činopjesnik, slihnopjesnik, tvor-
nopjesnik*

(Vidnopyeesnik. Čunnopyeesnik¹³⁴. Sclijhnpoyeesnik. Tuornopijesnik)

L: *povjesnik, zgodopjesnik, vidnopjesnik, činopjesnik, slihnopjesnik,
tvornopjesnik*

¹²⁹ Vitezović *id.*: *govornik, govorenja učitelj, dobroričnik, pravoričnik.*

¹³⁰ Vitezović II, 212: *iskazanje, skazanje, pripovist.*

¹³¹ U ARj (15,210) je potvrđena Kavanjinova potvrda *skazovanje* 'pripovijedanje'.

¹³² U ARj (11,264) s. v. *poviješće* nalazi se *povjestje* 'narratio, historia' kao potvrda iz Stullijeva rječnika naznačena „nepouzđano“, jednako kao i glagoli *povjestati, povjestiti* 'manifestare, narare'.

¹³³ Vitezović *id.*: *pripovistnik, iskazitelj, pripovistopisac.*

¹³⁴ Grafija drugoga slova je zapravo u iznad kojega je točka (kao za slovo *i*), stoga je naše čitanje *činopjesnik*, što jedino ima smisla.

Storialmente, secondo la storia¹³⁵: *povjesno, povijestno, povjestovatno*
(Pouyeescnò. Pouyeestnò. Pouyestouatnò)

L: *povijesno, povijestno,*

Storiare, dipingere storia, cioè avvenimento: *povjemalariti*
(Pouyemalaariti)

L: *povjemalariti*

(**Storicamente**, per via di storia; vedi Storialmente.)

(**Storiografo**; vedi Storiale; vedi Storico.)

Teologia¹³⁶: *bogoslovstvo, bogoslovje, bogoslovina*
(Bogosclooustuò. Bogoscloouyè. Bogosclouina)

Zg: *bogoslovje*

L: *bogoslovstvo, bogoslovje, bogoslovina*

Teologale: *bogoslovni*

(Bogosclouni)

Teologicamente, secondo la Teologia: *bogoslovno, bogoslovito*
(Bogoscloounò. Bogosclouitò)

L: *bogoslovno, bogoslovito*

Teologico, di Teologia: *bogoslovski, bogoslovni, bogosloviti*
(Bogosclouski. Bogosclouni. Bogosclouiti)

Teologo, professore di teologia: *bogoslovac, bogoslovnik*
(Bogosclouaç. Bogosclounik)

Zg: *bogoslovac*

L: *bogoslovac, bogoslovnik*

Teorica, scienza speculativa: *motrija, motren'je, promotren'je, promišljan'je, razmišljan'je*

(Motryà. Motreenyè. Promootrenyè. Promiijscglyanyè. Razmiijscglyanyè)

L: *motrija, motrenje, promišljanje, razmišljanje*

Teorico, che ha teorica: *motrenik, motrijač, motrijaš, promišljač, promišljavac*¹³⁷, *razmišljavac*¹³⁸, *promješljavac*

¹³⁵ Vitezović *id.*: *pripovistnički, na pripovistni način.*

¹³⁶ Vitezović II, 446: *bogoslovje.*

¹³⁷ ARj (12,359) s. v. *promišlalac* ima Stullijevu potvrdu *promišljaoc* 'contemplator'.

¹³⁸ ARj (13,666) ima *razmišljavac* 'onaj koji razmišlja, mislilac' kao potvrdu iz Kavanjina.

(Motrenijk. Motryaaç. Motryaas. Promijscglyaaç. Promijscglyauaç. Razmijscglyauaç. Promyeescglyauaç)

L: motrenik, *motrijač*, *motrijaš*, *promišljač*, *promišljavac*, *razmišljavac*, *promješljavac*.

Iz navedenih primjera možemo zaključiti da Tanzlingher umjesto da preuzima internacionalizme latinskoga i grčkoga podrijetla, kao što to čini Mikalja¹³⁹, sam stvara nove riječi – neologizme, uglavnom izvedenice i složenice. Samo je nekoliko riječi potvrđeno u Akademijinu rječniku i to iz Stullijeva rječnika i u Kavanjina¹⁴⁰, koji je bio Tanzlingherov suvremenik i prijatelj evao s Della Bellom¹⁴¹.

Usporedimo li primjere u četirima rječnicima, i ovdje se potvrđuje već uočena sličnost između padovanskoga i londonskoga rječnika, kao i zagrebačkoga i zadarskoga.

Osim navedenih primjera za nazive nekih znanosti, u njegovim se rječnicima nalazi i veliko bogatstvo leksika pojedinih struka, među kojima je djelomice prikazano samo biljno nazivlje.¹⁴² U rječnicima nedvojbeno postoji veliko bogatstvo nazivlja pojedinih struka i znanstvenih disciplina te bi njegovo proučavanje moglo dati jasniju sliku o stanju hrvatske znanosti onoga vremena. Kao što je na oglednom uzorku pokazano, uočava se Tanzlingherova jasna usmjerenost ka stvaranju hrvatskih naziva čime se upotpunjuje slika o bogatstvu hrvatskoga jezika i svrstava ga u rang razvijenih i uređenih europskih jezika.

6. Zaključak

Bogata Tanzlingherova leksikografska ostavština obvezuje nas, posebice nakon već mrežno objavljenoga padovanskoga primjerka, na daljnje proučavanje ostalih rukopisa, a nadasve daljnju digitalizaciju preostalih rječnika i njihovu mrežnu objavu. Nadamo se da će se nastaviti plodna suradnja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Padovanskoga sveučilišta, što bi u konačnici moglo rezultirati uspostavljanjem jedinstvenoga korpusa hrvatskih riječi koje se nalaze u Tanzlingherovim rukopisnim rječnicima. Kao što smo vidjeli takav je korpus nedvojbeno potreban jer se u svakome od primjeraka rječnika nalazi i određeni broj novih potvrda koje se ne prepisuju iz rukopisa u rukopis. Bio bi to doista respektabilan korpus nepoznatoga hrvatskoga jezika s kraja 17. i početka 18. stoljeća.

¹³⁹ V. Gabrić-Bagarić 2010: 122–125.

¹⁴⁰ Jerolim Kavanjin (1641.–1714.), rođen je i umro u Splitu.

¹⁴¹ Aranza 1913: XXVI.

¹⁴² V. Vajs 2002.; 2003.

Idemo li još i korak dalje, zamišljamo Tanzlingherov korpus objedinjen s Vitezovićevim jezičnim korpusom koji se nalazi u njegovu rukopisnomu rječniku, nadasve u obratu njegova rječnika (v. Vitezović 2009.), što će nedvojbeno dati solidnu bazu za proučavanje one karike u razvoju hrvatskoga jezika koja je dosada nedostajala, zapravo bila nedostupna. Takav će jezični korpus nedvojbeno omogućiti produbljena proučavanja svih jezičnih razina, otkriti nove potvrde za velik broj zaboravljenih riječi iz prethodnih jezičnih naslojavanja¹⁴³, omogućiti uočavanje nepoznatih jezičnih karakterisika toga razdoblja i baciti novo svjetlo na razvoj i kontinuitet hrvatskoga jezika općenito.

¹⁴³ Usp. u radu Vajs (2007.) nekoliko starijih romanizama koji u odnosu na dosadašnje potvrde pokazuju nove semantičke uporabe.

Literatura:

- ARANZA, JOSIP 1913. “*Poviest Vandelska*” *Jerolima Kavačina*. Stari pisci hrvatski. Zagreb: JAZU.
- ARJ – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1880.–1976. Sv. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
- BELOSTENEC – IVAN BELOSTENEC 1740. *Gazophylacium seu latino – illyricorum onomatum aerarium. Zagrabiae*. Pretisak djela: Liber i Mladost. Zagreb, 1972.–1973.
- BENACCHIO, ROSANNA; HAN STEENWIJK 2008. Digitalizzazione e messa on line del „Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino” di Tanzlingher-Zanotti. *Eredità culturali dell’Adriatico*. S. Collodo i G. L. Fontana (ur.). Roma: Viella, 249–257.
- BENACCHIO, ROSANNA; HAN STEENWIJK; ŽELJKO JOZIĆ; NADA VAJS VINJA 2010. „Digitalna obradba rukopisnoga rječnika *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico, e latino* Ivana Tanzlinghera Zanottija (1651.–1732.)“, *Filologija* (u tisku).
- BENACCHIO ROSANNA, HAN STEENWIJK (u tisku). Per un’edizione on line del Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino di Giovanni Tanzlingher Zanotti (1699–1704), *Letteratura, arte, cultura italiana tra le due sponde dell’Adriatico: Atti della Giornata di Studio tenutasi il 9. XI. 2007*.
- BEZLAJ, FRANCE 1977.–2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. I–IV. Ljubljana: SAZU.
- BOCKHOLT, VOLKER; ZRNKA MEŠTROVIĆ; NADA VAJS 2001. Nepoznati dvojezični rječnik Ivana Tanzlinghera Zanottija. *Filologija*, 36–37, Zagreb, 45–59.
- CRONIA, ARTURO 1953. Contributo alla lessicografia serbo-croata: un’inedita redazione del „Dizionario quinquè nobilissimarum Europae linguarum“ di Fausto Veranzio, *Ricerche slavistiche*, II, Roma, 117–130.
- Crusca – *Vocabolario degli Accademici della Crusca* 1612. Venezia (dostupan na mreži: <http://vocabolario.signum.sns.it>).
- DEANOVIĆ, MIRKO 1932. Đ. Matijašević o prilikama u Dubrovniku na početku XVIII v. *Građa za povijest književnosti Hrvatske*. Knj. XI. Dr. Franjo Fančev (ur.). Zagreb: JAZU, 145–160.
- DEANOVIĆ, MIRKO 1933. Odrzi talijanske akademije “degli Arcadi” preko Jadrana. *Rad JAZU*, 248, Zagreb, 1–98.
- DEANOVIĆ, MIRKO 1935. Odrzi talijanske akademije “degli Arcadi” preko Jadrana, *Rad JAZU*, 250, Zagreb, 1–125.
- ERSJ – *Etimološki rečnik srpskog jezika* (1: A, 2003.; 2: Ba–Bd, 2006.). Aleksandar Loma (ur.). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.

- FERRARI CUPILLI, GIUSEPPE 1861. Della vita e degli scritti di Giovanni Tanzlingher Zanotti Canonico Zaratino. *Annuario dalmatico*. Anno II. Vito Morpurgo (izd.). Split (Spalato), 77–103.
- FRANIĆ, IVANA 2005. Rukopisni *Dictionarium Latino-Illiricum* (1715.–1716.) Đure Matijaševića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, Zagreb, 51–85.
- FRANIĆ, IVANA 2005. Rukopisni *Vocabolario italiano-illirico* (~1745.) fra Lovre Cekinića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, Zagreb, 91–105.
- GABRIĆ–BAGARIĆ, DARIJA 2010. *Na ishodištu hrvatske leksikografije. Trojezični rječnik Blago jezika slovinskoga Jakova Mikalje (1649./1651.)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HBL – *Hrvatski biografski leksikon* 1989. Sv. 3. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- JAMBREŠIĆ – ANDREA JAMBREŠIĆ 1742. *Lexicon latinum. Zagrabiae*. Pretisak djela: Zavod za hrvatski jezik. Zagreb, 1992.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV 1994. *Serbokroatische Lexicographie*, in *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires*. Hrsg. von F. J. Hassmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand et al. Berlin – New York: Walter de Gruyter, II, 2288–2296.
- MARCHIORI, JOLANDA 1959. Note al Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi italiano, illirico e latino del 1704 di Giovanni Tanzlingher Zanotti. *Atti e memorie dell'Accademia Patavina di Scienze, Lettere ed Arti, Parte 3, Memorie della Classe di Scienze Morali, Lettere ed Arti*, Vol. 72, 19–50.
- MATIĆ, TOMO 1953. Prva redakcija Tanclingerova rječnika. *Rad JAZU*, 293, Zagreb, 253–279.
- MOGUŠ, MILAN; JOSIP VONČINA 1969. Latinica u Hrvata. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 11, Zagreb, 61–81.
- MOROVIĆ, HRVOJE 1952. Jedan nestali izvor za kulturnu povijest grada Zadra. *Zadarska revija*, I, 4, Zadar, 36–43.
- OREB, FRANKO 2009. Zaslužni istraživači korčulanske spomeničke baštine: Ivan Kapor (1772.–1849.), Matej Kapor (1798.–1842.), Nikola Ostoić (1803.–1869.). *Dubrovnik*, časopis za književnost i znanost (nova serija), XX, 3, 21–61.
- RADOŠ, LUCIJA 2009. Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli. *Zbornik o Lovri Šitoviću*. Pavao Knezović (ur.). Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 255–265.
- RHKJ – *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika* 1984.–2005. 10 svezaka. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- SIRONIĆ-BONEFAČIĆ, NIVES 1991. Ardelio della Bella i Ignjat Đurđević. *Filologija*, 19, Zagreb, 49–72.
- SIRONIĆ-BONEFAČIĆ, NIVES 1992. Ardelio della Bella i prvo izdanje njegova rječnika iz 1728. godine. *Rad HAZU*, 446, Zagreb, 1–69 (bilj. 7).
- SKOK, PETAR 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU.
- STEENWIJK, HAN 2005. The Resianica dictionary: the first three years, *Znanstvene izdaje in elektronski medij*. Matija Ogrin (ur.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 117–132.
- STEENWIJK, HAN 2008. The microstructure of the Resianica dictionary, *Evidence and Counter-Evidence: essays in honour of Frederik Kortlandt*, vol. 1. *Balto-Slavic and Indo-European linguistics* (= *Studies in Slavic and General Linguistics* vol. XXXII). A. Lubotsky, J. Schaeken i J. Wiedenhof (ur.). Amsterdam – New York: Rodopi, 527–542.
- TANZLINGHER ZANOTTI, IVAN 1704. *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino* s podnaslovom *Con l'aggiunta di molti erbe semplici e termini militari* (rukopis). Zadar, čuva se u Padovi. Digitalno izdanje: <http://tanzlingher.signum.sns.it>
- TOMMASEO–BELLINI – TOMMASEO, NICOLÒ; BERNARDO BELLINI 1865.–1879. *Dizionario della lingua italiana*. 6. sv. Torino.
- URLIĆ, ŠIME 1907. Ivan Tanzlingher Zanotti i njegove pjesme. *Građa za povijest kniževnosti hrvatske*, 5, 41–76.
- VAJS, NADA 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VAJS, NADA 2002. Fitonimija u rukopisnim rječnicima Ivana Tanzlinghera Zanottija, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, Zagreb, 207–280.
- VAJS, NADA; ZRNKA MEŠTROVIĆ 2009. „Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena“, str. V–LXIII, v. Vitezović (2009).
- VAJS, NADA 2007. Stariji romanizmi u „Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi“ italiano, illirico e latino Ivana Tanzlinghera Zanottija iz 1699. godine. *Folia onomastica Croatica*, 16, Zagreb: HAZU, 275–288.
- VINJA, VOJMIR 1998.–2004. *Jadranske etimologije*. Knj. I–III. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- VITEZOVIĆ – PAVAO RITTER VITEZOVIĆ 1710. *Lexicon Latino-Illyricum*. Sv. I. Prijeslik rukopisa: ArTresor naklada. Zagreb, 2000. Rukopis se čuva u HNK sign. MR 112.
- VITEZOVIĆ – PAVAO RITTER VITEZOVIĆ 2009. *Lexicon Latino-Illyricum – Hrvatsko-latinski rječnik*. Sv. III. Priredile i pogovor napisale Nada Vajs i Zrn-

ka Meštrović. Zagreb: ArTresor naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

VITEZOVIĆ II – PAVAO RITTER VITEZOVIĆ 2010. *Lexicon Latino-Illyricum*. Sv. II. Rukopis kritički pročitala i rječnik upisale Zrnka Meštrović i Nada Vajs; priredio i predgovor napisao Bojan Marotti. Prijepis i obrada: ArTresor naklada. Zagreb.

VULETIĆ VUKASOVIĆ, VID 1897. *Corrispondenza archeologica fra Matteo Capor da Curzola e Pietro Nisiteo da Cittavecchia*. Zadar.

VULETIĆ VUKASOVIĆ, VID 1882. Mato Kapor (starinar) *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, IV, 1, 109–113.

Another dictionary by Ivan Tanzlingher Zanotti in manuscript

Abstract

This paper presents all three dictionary manuscripts written by Ivan Tanzlingher Zanotti (1651–1732), canon of Zadar, that are known to the public. All scientific articles and studies are reconsidered, especially those by Ferrari Cupilli, as well as the only authentic document: Tanzlingher's will. A description is included of work on the digitization of the manuscript dictionary kept in Padua and the preparation of its electronic version for publishing. Another of Zanotti's dictionaries in manuscript found in Zadar in 2009 is presented. Also, a synoptic overview of the first hundred headwords in all four dictionaries is given. Because of the wealth of the language in the dictionaries, which has remained largely unknown until today, a formation of a single corpus of all dictionaries in manuscript is suggested. We hope that such a corpus would provide better insight into the historical development of the Croatian language of the late 17th and early 18th centuries.

Ključne riječi: Ivan Tanzlingher Zanotti, rukopisni rječnici, usporedba rječnika, sinonimija, purizam.

Key words: Ivan Tanzlingher Zanotti, dictionaries in manuscript, comparison between dictionaries, synonymy, purism